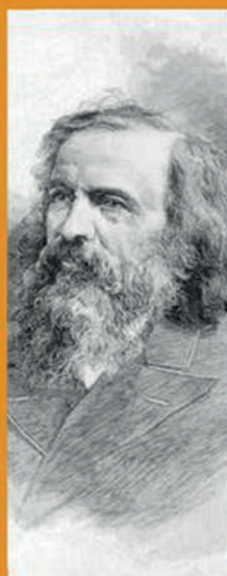

YANGI O'ZBEKISTON: INNOVATSIYA, FAN VA TA'LIM

CONFERENCES.UZ 2023

DAVRIYLIGI: 2018-2023

D.I. MENDELEEVNING
KIMYOVIY ELEMENTLAR
DAVRIY JADVALI

Актиниоды

Относительная
атомная масса
(атомный вес)

24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
Chromium	Manganese	Iron	Cobalt	Nickel	Copper	Zinc	Gallium	Germanium	Arsenic	Selenium	Bromine	Krypton
42	43	44	45	46	47	48	49	50	51	52	53	54
Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
Molybdenum	Technetium	Ruthenium	Rhodium	Palladium	Silver	Cadmium	Indium	Stannum	Stibium	Tellurium	Iodine	Xenon
74	75	76	77	78	79	80	81	82	83	84	85	86
Nb	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn
Niobium	Rhenium	Osmium	Iridium	Platinum	Gold	Mercury	Thallium	Plumbum	Bismuthum	Polonium	Astatium	Radon
106	107	108	109	110	111	112	113	114	115	116	117	118
Lr	Bh	Hs	Mt	Ds	Rg	Cn	Nh	Fl	Mc	Lv	Ts	Og
Lawrencium	Bohrium	Hassium	Mitnerrium	Darmstadtium	Roentgenium	Copernicium	Nihonium	Flerovium	Moscovium	Livermorium	Tennessine	Oganesson
60	61	62	63	64	65	66	67	68	69	70	71	72
Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu	Hf
Neodymium	Promethium	Samarium	Europium	Gadolinium	Terbium	Dysprosium	Holmium	Erbium	Thulium	Ytterbium	Lutetium	Hafnium
92	93	94	95	96	97	98	99	100	101	102	103	104
U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr	Rf
Uranium	Neptunium	Plutonium	Americium	Curium	Berkelium	Californium	Einsteinium	Fermium	Mendelevium	Nobelium	Lawrencium	Rutherfordium

TOSHKENT SHAHAR, AMIR
TEMUR KO'CHASI, PR. 1, 2-UY.

+998 97 420 88 81
+998 94 404 00 00

WWW.TAQIQOT.UZ
WWW.CONFERENCES.UZ

FEVRAL
№49

**ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН:
ИННОВАЦИЯ, ФАН
ВА ТАЪЛИМ
9-ҚИСМ**

**НОВЫЙ УЗБЕКИСТАН:
ИННОВАЦИИ, НАУКА
И ОБРАЗОВАНИЕ
ЧАСТЬ-9**

**NEW UZBEKISTAN:
INNOVATION, SCIENCE
AND EDUCATION
PART-9**

ТОШКЕНТ-2023

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” [Тошкент; 2023]

“Янги Ўзбекистон: Инновация, фан ва таълим” мавзусидаги республика 49-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 28 февраль 2023 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2023. - 30 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар «Харакатлар стратегияси-дан – Тараққиёт стратегияси сари» тамойилига асосан ишлаб чиқилган етти устувор йўналишдан иборат 2022 – 2026 йилларга мўлжалланган Янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси мувофиқ:– илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари тахтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна «Тараққиёт стратегияси» маркази муҳаррири

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети Хорижий тиллар факультети ўқув ишлари бўйича декан ўринбосари

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Проф. Хамидов Муҳаммадхон Ҳамидович «ТИИМСХ»

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш муҳандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шаҳрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ TUTGAN ЎРНИ

1. Xolmurodov Baxrom Maxmatkarim o'g'li	
BUDJET TASHKILOTLARI MABLAG'LARI NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH	7
2. Axmadxonov Farxodxon Murodxon o'g'li	
BANKLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA BANK AKTIVLARINING AHAMIYATI	9
3. Mavlonov Nurbek Ixtiyor o'g'li	
MOLIYAVIY HISOBOTLARNI TUZISHDA MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIDAN FOYDALANISH	12
4. Mirzayev Ulug'bek Ismatillo o'g'li	
TIBBIYOT MUASSASALARIDA TOVAR-MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI.....	14
5. Mirzayev Ulug'bek Ismatillo o'g'li	
SOG'LIQNI SAQLASH MUASSASALARIDA TOVAR MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI YURITISHNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	16
6. Murodullayeva Shohsanam Dilmurod qizi	
NODAVLAT PENSIYA FONDLARINING XORIJ TAJRIBALARI TAHLILI	19
7. Norbekov Temurbek Shuhrat o'g'li	
BUDJETI TIZIMIDA HISOB-KITOBLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH.....	21
8. Sotimov Fazliddin Qahramon o'g'li	
AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARINI JORIY ETISH	23
9. Tursunboyev Tohir G'ofur o'g'li	
BUDJETI IJROSI TO'G'RISIDAGI HISOBOTLARNING SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH	26
10. Arziqulova Maftuna Abdug'aniyevna	
IQTISODIYOTNI INNOVATSIYALASHUVI SHAROITIDA INVISTITSIYALARNING TUTGAN O'RNI.....	28

ИҚТИСОДИЁТДА ИННОВАЦИЯЛАРНИНГ TUTGAN ЎРНИ

BUDJET TASHKILOTLARI MABLAGʻLARI NAZORATINI TAKOMILLASHTIRISH

Xolmurodov Baxrom Maxmatkarim oʻgʻli

Oʻzbekiston Respublikasi bank moliya
akademiyasi tinglovchisi

Tel: 97 850-91-19

Annotasiya: Mazkur tezisda byudjet tashkilotlarida pul mablagʻlari nazoratini tashkil etish va ularning tahlilini amalga oshirish, yoʻllarini koʻrsatish borasida fikrlar bayon etilgan.

Kalit soʻzlar: budjet, budjet hisobi, budjet hisobi standarti, pul, moliyalashtirish, tashkilot, investitsiya.

Mamlakatimizda bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitida budjet va soliq siyosatida olib borilayotgan islohotlar sharoitida budjet tashkilotlarini budjetdan moliyalashtirishni qisqartirish uchun olib borilayotgan tadbirlar, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamgʻarmalari ahamiyatining yuqori ekanligini koʻrsatib bermoqda. Bu borada qabul qilinayotgan meʼyoriy-huquqiy asoslar olib borilayotgan ishlar buning yaqqol dalilidir.

Soʻnggi yillarda iqtisodiyotni isloh qilishning asosiy ustuvor yoʻnalishlari boʻyicha chora-tadbirlarning amalga oshirilishi ijtimoiy soha tarmoqlarini rivojlantirishga va aholi turmush darajasining asosiy koʻrsatkichlarini yaxshilashga ijobiy taʼsir koʻrsatdi. Bu chora-tadbirlarning hayotga tadbir etilishida davlat budjetining ijtimoiy funksiyalari ayniqsa ravshanroq namoyon boʻladi.

Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2019-yilda mamlakatimizni rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalariga bagʻishlangan Oliy Majlisga qilgan Murojaatnomasida “Budjet mablagʻlaridan samarali foydalanish tizimini yanada takomillashtirish zarurligi, budjet hisobidan mablagʻ ajratiladigan har qanday dastur yoki loyihaning sifat va miqdor koʻrsatkichlaridan iborat, natijaga yoʻnaltirilgan indikatorlari boʻlishi kerakligi taʼkidlab oʻtildi. Maʼlumki, soliq stavkalari pasaytirilishi yoki ayrim soliqlar bekor qilinishi bilan budjetga tushadigan mablagʻ albatta kamayadi. Buni samarali soliq maʼmuriyatchiligi orqali bartaraf etish va budjet barqarorligini taʼminlash mumkin. Aynan shunga erishish birinchi galdagi vazifamiz¹” ekanligi prezident Sh. Mirziyoyev tomonidan aytib oʻtildi.

Budjet ijrosi jarayonida Davlat budjeti mablagʻlari va budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablagʻlari shakllanishi hamda sarflanishini uzluksiz hisobga olish, ularni hujjatlashtirish va axborotlarni tizimli shakllantirish uchun budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi tashkil etilgan. Budjet mablagʻlaridan oqilona va samarali foydalanish, budjet taqchilligini oldini olish dolzarb masalalardan biri sanaladi. “Albatta, Davlat budjeti oʻlchovsiz emas, mablagʻlarni qattiq tejash, belgilangan maqsad uchun va oqilona ishlatishni taʼminlash zarur. Bu – hammaga ravshan va rad etib boʻlmaydigan haqiqat²”- deydi Prezidentimiz Sh.M.Mirziyoyev oʻz nutqlarida.

Budjet tashkilotlari budjet mablagʻlarining asosiy isteʼmolchisi hisoblanib, davlat budjeti xarajatlarini tashkil etadi va xarajatlar smetasi asosida budjetdan moliyalashtiriladi. Shuningdek, budjet tashkiloti qonunchilikka muvofiq budjetdan tashqari mablagʻlar yuzasidan tashkil boʻlish manbalari va foydalanish yoʻnalishlari koʻrsatilgan holda budjetdan tashqari mablagʻlar boʻyicha smetalar doirasida xarajatlarni amalga oshiradi. Oxirgi yillarda davlat moliyasini isloh qilish loyihasini amalga oshirish doirasida soʻnggi natijaga yoʻnaltirilgan budjetlashtirish tamoyillarining joriy qilinishi, budjetning gʻazna ijrosiga oʻtilishi, oʻrta muddatli budjet istiqbollari belgilash siyosatining ilgari surilishi, davlat hamda budjet siyosatidagi boshqa oʻzgarishlarning amalga

1 Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlis va Oʻzbekiston xalqiga Murojaatnomasi, 28.12.2018

2 Oʻzbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy iqtisodiy rivojlantirishining asosiy yakunlari va 2017 yilga noʻljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim yoʻnalishlariga bagʻishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi maʼruzasi. 16.01.2017.

oshirilishi budjet tashkilotlarida o'z xarajatlarini aniqlash va smetalarni ishlab chiqish, budjetdan tashqari mablag'larni safarbar qilish tartiblarini takomillashtirishni talab etmoqda.

Budjet hisobi davlat budjeti ijrosining buxgalteriya hisobidir. Budjet hisobi davlat budjeti ijrosi bilan bog'liq bo'lgan hamma operatsiyalarni qamrab oladi va mazkur ijro jarayonida budjetning holatini tavsiflashni ta'minlaydi. Budjet hisobi orqali xalq xo'jaligi hamma tarmoqlarining davlat budjeti bilan o'zaro aloqasi aks ettiriladi. Buxgalteriya hisobi vositasida bank muassasalaridagi hisobvaraqlarda budjetning pul mablag'lari, daromadlari va xarajatlari, hisob-kitoblardagi mablag'lar, budjet ijrosi jarayonida tashkil qilinadigan fondlar va zaxiralar hamda budjet tashkilotlarining moddiy qiymatliklari aks ettiriladi. Budjetning daromadlari, xarajatlari va pul mablag'lari, budjet ijrosi jarayonida ularning harakati hamda budjetdan moliyalashtiriluvchi tashkilotlarning moddiy qiymatliklari budjet hisobining bevosita obyektlari hisoblanadi.

Davlat budjeti ijrosi jarayonida alohida budjetlar bilan hisob-kitob munosabatlari vujudga kelishi mumkin. Bunday o'zaro hisob-kitoblar vujudga kelishi asosida har bir ma'muriy-hududiy bo'linmaning budjeti daromadlar va xarajatlar balansi tarzida tashkil topishi yotadi. Barcha xarajatlar rejalashtirilgan daromadlar bilan qoplanadi. Shuning uchun, budjet tasdiqlangandan so'ng, qo'shimcha xarajatlar yuklansa, ulami ta'minlash uchun mablag' ham berilishi kerak bo'ladi. Daromad beruvchi manbalar kamayganda ulami qoplash uchun mablag'lar olinishi kerak bo'ladi. Tasdiqlangan budjetda ko'zda tutilmagan daromadlarning manbalari paydo bo'lganda qo'shimcha hisoblangan daromad summasi yuqori budjetga berilishi kerak bo'ladi¹.

Budjet tashkilotlari, korxonalari va xo'jalik birlashmalarini moliyalashtirishni bir budjetdan boshqa budjetga o'tkazishda ushbu budjet tashkilotlari, korxonalari va xo'jalik birlashmalari bo'yicha yil boshidan boshlab amalga oshirilgan xarajatlari budjetda ko'zda tutilgan yillik ajratmalarining summolari to'liqligicha moliyalashtirish amalga oshiriladigan budjetda aks ettirilishi kerak.

Bir budjetdan ikkinchi budjetga xarajatlarni o'tkazganda, yuqori moliya organi quyi moliya organiga budjet tashkilotlari, korxonalari va xo'jalik birlashmalarini bir budjetdan moliyalashtirish to'xtatilganligi va ikkinchi budjetdan moliyalashtirish boshlanganligi belgilangan sanani ma'lum qiladi.

Budjet tizimida amalga oshirilayotgan islohotlar jarayonida mablag'lardan maqsadli va oqilona foydalanishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada budjet hisobining xorij tajribalarini o'rganish ilmiy tadqiqot ishlarini olib borishda alohida ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, budjet hisobi va hisobotini takomillashtirishda byudjet hisobining xorij tajribalari, ularni qo'llashning afzalliklari va bosqichlarini chuqur o'rganishni talab etadi.

Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalarida naqd pulsiz hisob shakllarini qo'llagan holda hisoblashuv muomalalari amalga oshiradi. Bunda asosan to'lov topshiriqnomasi shakli qo'llaniladi. To'lov topshiriqnomasida to'lovchi bo'lib, G'aznachilik va uning hududiy bo'limlari nomi ko'rsatiladi. Budjet tashkilotlari nomi, shaxsiy hisobvarag'i nomeri, STIR to'lov topshiriqnomasida alohida qatorda keltiriladi.

Davlat byudjeti va davlat maqsadli jamg'armalarida ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, shuningdek xizmat safari xarajatlarini to'lash uchun naqd pul mablag'lari olishga g'aznachilik bo'linmasiga budjetdan mablag' oluvchining rahbari va bosh hisobchisi imzosi bilan, ikki nusxada ish haqi va unga tenglashtirilgan to'lovlar, shuningdek xizmat safari xarajatlarini to'lash uchun naqd pul mablag'lari olishga so'rovnoma va unga to'ldirilgan chek ilova qilingan holda taqdim qiladi.

Mazkur tezis orqali shuni xulosa qilib keltirish mumkinki, O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotining ko'plab soha va tarmoqlarida keng qamrovli iqtisodiy islohatlar olib borilayotgan va ularning natijalari iqtisodiy ko'rsatkichlarga o'zining ta'sirini ko'rsatayotgan bir davrda davlat budjeti qonunchiligini mustahkamlab va takomillashtirib borish davlat moliyasi tizimining isloh qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Budjet tizimida pul mablag'larini nazorat qilish borasida amaliy ishlar davom etmoqda va budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi faoliyatini tubdan isloh qilish orqali yanada yuqori sifatli moliyaviy hisobotlarni tuzishga, shuningdek, davlat sektori faoliyati natijalarini baholashga katta imkoniyat yaratadi, axborotlarni shaffofligini oshiradi, budjetga moliyaviy hisob va statistik hisobotlarni yuqori darajada integratsiyalashuvini ta'minlaydi, axborotlarni ishonchliligi va to'liqligini oshirish hisobiga davlat aktivlarini samarali boshqarish imkonini beradi.

1 M. Ostonaqulov. Budjet hisobi. - T.: «Talqin», 2008. -4 2 4 bet.

BANKLARNING MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASHDA BANK AKTIVLARINING AHAMIYATI

Axmadxonov Farxodxon Murodxon o'g'li

O'zbekiston Respublikasi Bank-Moliya

akademiyasi magistranti

Tel: +998 94 174 77 22

Annotatsiya: Tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashning birlamchi zaruriy shartlaridan biri bu - bank aktivlarining barqaror daromadlilik darajasiga erishishi hisoblanadi. Maqolada tijorat banklari aktivlarining daromadlilikini oshirish samaradorligi yoritilgan.

Kalit so'zlari: bank aktivlari, tijorat banklari, daromad, mulkchilik, kredit.

Аннотация: Одной из предпосылок обеспечения финансовой устойчивости коммерческих банков является достижение стабильного уровня доходности банковских активов. В статье рассматривается эффективность повышения рентабельности активов коммерческих банков.

Ключевые слова: банковские активы, коммерческие банки, доход, собственность, кредит.

Bugungi kunda respublikamizda iqtisodiyotni rivojlantirishga yo'naltirilayotgan bank kreditlari hajmining oshishi, bank kreditlaridan foydalanayotgan turli mulkchilik va xo'jalik yuritish shaklidagi mijozlar miqdorining ko'payishi va banklar tomonidan berilayotgan kreditlarni oqilona joylashtirish va ular samaradorligini oshirish, berilgan kreditlar hamda ular bo'yicha hisoblangan foizlarni o'z vaqtida undirib olishni ta'minlash banklar aktiv operatsiyalari tarkibida yuqori salmoqqa ega bo'lgan kredit operatsiyalarini doimiy kuzatib borish asosiy vazifalardan biri hisoblanadi.

Mustaqillikning dastlabki yillaridanoq hukumatimiz tomonidan bank tizimini rivojlantirishga katta e'tibor berilmoqda, chunki bank sektori mamlakat moliyaviy barqarorligining muhim jihati hisoblanadi. Umuman olganda, O'zbekiston Respublikasining bank sektori uchun so'nggi o'n yil aholi va korxonalarga bank xizmatlarini taqdim etishning jadal o'sishi va kengayishi yillari bo'ldi [5.: 2017, vol.3].

Hozirgi kunda banklar iqtisodiyotda, xususan dunyoning ko'plab mamlakatlarining moliya tizimlarida katta rol o'ynaydi. Mablag'larning katta qismi banklar orqali yo'naltiriladi va bu banklarni eng muhim moliyaviy institutlardan biriga aylantiradi. Banklarning iqtisodiyotdagi muqarrar roli tartibga solish va nazoratning maxsus shakllarini, shuningdek o'zlarining faoliyatini tekshirishni talab qiladi. Daromadlilik banklar faoliyatining keng tarqalgan ko'rsatkichlaridan biridir [7.: 2017, vol.3].

Shu jihatdan, tijorat banklari moliyaviy barqarorligini ta'minlashning birlamchi zaruriy shartlaridan biri bu - bank aktivlarining barqaror daromadlilik darajasiga erishishi hisoblanadi [4.:126]. Umuman olganda tijorat banklari aktivlarining daromadlilikini oshirish bilan bog'liq muammolarning mavjudligi, ularni hal etishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqish zarurligi mavzuning dolzarbligini belgilaydi.

Bizga ma'lumki, tijorat banklarining mablag'larni jalb qilish qobiliyati qanchalik yuqori bo'lsa, banklar uchun mablag'larni zayomlar shaklida yo'naltirish imkoniyati shunchalik yuqori bo'ladi [2.:78]. Bu shuni anglatadiki, bankning daromad, foyda olish ehtimoli oshadi. Ushbu holatda banklarning daromadlilik aktivlarning yuqoriligi yordamida aniqlanadi. 2017-2021 yillarda O'zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo'nalishi bo'yicha Harakatlar strategiyasida moliya bozorlarini va tijorat banklarining investitsiyaviy imkoniyatlarini barqarorlashtirishga qaratilgan Markaziy bankning qayta moliyalashtirish stavkalarini belgilash tizimini takomillashtirish, tijorat banklari tomonidan jalb qilingan va o'z resurslari hisobidan xorijiy valyutani tegishli qoidalarga rioya qilgan holda erkin sotish tizimini joriy qilish belgilab olingan.

Harakatlar strategiyasining 3-ustuvor yo'nalishida "... bank tizimini isloh qilishni chuqurlashtirish va barqarorligini ta'minlash, banklarning kapitallashuv darajasi va depozit bazasini oshirish, ularning moliyaviy barqarorligi va ishonchliligini mustahkamlash, istiqbolli investisiya loyihalari hamda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sub'ektlarini kreditlashni yanada kengaytirish" [8.; 2017 й., 6-сон. . www.lex.uz] belgilab berilgan.

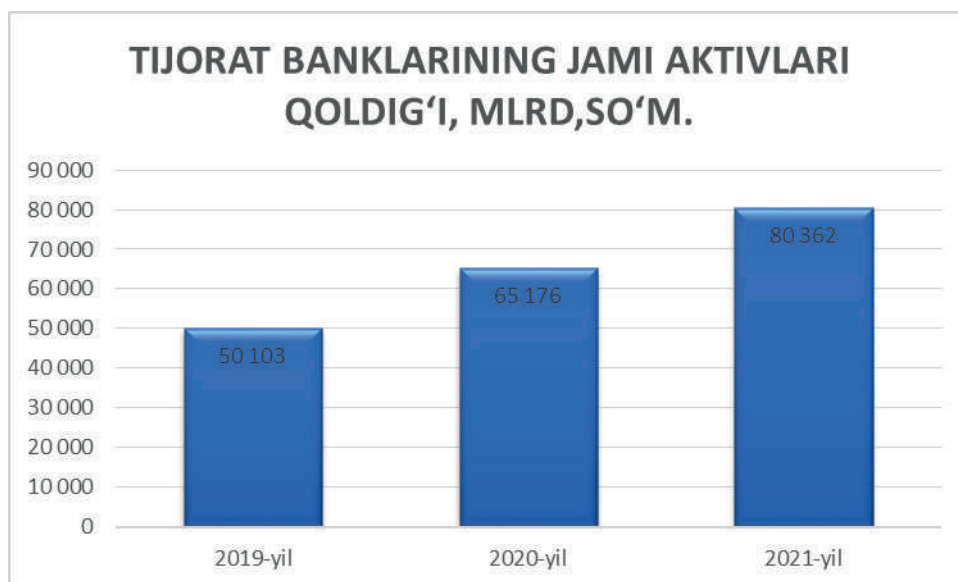

O‘zbekiston Respublikasi tijorat banklari aktivlarining tarkibini optimallashtirishga qaratilgan ilmiy taklif va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqish, ilmiy xulosalarni shakllantirish aktivlarning amaldagi tarkibini ularning likvidliligi, daromadliligi va riskliligi jihatidan baholashni taqozo etadi.

O.Sattarov o‘z ilmiy maqolasida shunday deb ta’kidlagan – “Banklar rentabelligini oshirib borish uning barqarorligini ta’minlashda eng muhim jihatlardan biri hisoblanadi. Shuning uchun tijorat banklari yoki bank tizimi aktivlari ko‘rsatkichlarini doimiy tahlil etib borish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Chunki aynan ushbu ko‘rsatkich orqali bank risklarini baholash imkoniyati paydo bo‘ladi. Aktivlarni tahlil etish natijasida banklarning kredit riski, foiz riski, likvidlik riski, operatsion risk hamda bank foydalilik darajasiga ta’sir etuvchi har qanday risklarini baholash imkoni paydo bo‘ladi” [6.:2018. 3-son].

Quyidagi ma’lumotlar orqali respublikamiz tijorat banklari aktivlarining tarkibiga baho berishimiz mumkin.

Banklarning umumiy kapitali va depozit bazasining yanada mustahkamlanishi ularning iqtisodiyotdagi ishlab chiqarish jarayonlarini moliyaviy qo‘llab-quvvatlash, investision faollikni rag‘batlantirishni ichki manbalar hisobiga amalga oshirish imkoniyatlarini kengaytirib, bank tizimi aktivlarining sifat hamda miqdor jihatdan oshishiga xizmat qilmoqda.

1-rasm. Tijorat banklarining jami aktivlari qoldig'i, mlrd,so'm.

Tijorat banklari aktivlarining umumiy summasi 2021 yil holatiga ko‘ra, 2019 yildagiga nisbatan 23,3 foizga oshib qariyb 80,4 trln. so‘mni tashkil etdi.

Xususan, iqtisodiyotning real sektoriga yo‘naltirilgan kredit qo‘yilmalari hajmi 2020 yilda 25,1 foizga oshib, 53,4 trln. so‘mga etdi. Mazkur kreditlarning 80 foizini investisiyaviy maqsadlarga yo‘naltirilgan uzoq muddatli kreditlar tashkil etdi.

Qayd etish lozimki, tijorat banklari tomonidan ajratilgan kreditlarning 86,8 foizi ichki manbalar hisobidan moliyalashtirilmoqda. Bu esa tijorat banklarining hamda umuman, mamlakatimiz bank tizimining yetarli darajada shakllangan resurs bazasiga ega ekanligidan va har qanday tashqi omillarning salbiy ta’sirlaridan himoyalanganligidan dalolat beradi [9.: www.cbu.uz].

O‘z navbatida, xorijiy moliya institutlaridan jalb qilinayotgan mablag‘lar esa, asosan infratuzilma ob’ektlarini qurish va rekonstruksiya qilish dasturlari bo‘yicha uzoq muddatli loyihalarni moliyalashtirishga yo‘naltirilmoqda.

Yuqoridagi ma’lumotlarga asoslangan holda, Respublikamiz tijorat banklari aktivlarini boshqarish amaliyotini takomillashtirish bo‘yicha quyidagi xulosalarni berishimiz mumkin:

Tijorat banklarining kassali aktivlariga xos bo‘lgan asosiy xususiyatlar quyidagilardan iborat:

– kassali aktivlarning likvidlilik darajasi nisbatan juda yuqori bo‘lganligi sababli ularning daromadlilik darajasi sezilarli darajada pastdir;

– o‘z mablag‘lari va majburiyatlarini boshqarishga kompleks yondashuv tijorat banklarning samaradorlik ko‘rsatkichlarini yaxshilashga yordam beradi;

– kassali aktivlar moliya bozorlari rivojlanmagan mamlakatlarda tijorat banklari balansining likvidliligini ta'minlash imkonini beradigan yagona aktivlar guruhi hisoblanadi;

– kassali aktivlar mamlakatdagi iqtisodiy vaziyatning o'zgarishiga, moliya bozorlarining segmentlaridagi o'zgarishlarga nisbatan sezilarli darajada ta'sirchan bo'lgan aktivlar hisoblanadi.

Tijorat banklari o'zlarining mustaqilligini ta'minlashi, ichki manbalar hisobidan kapitalni ko'paytirishga, asosan, bank aktivlarini barqarorligini ta'minlashga va foyda olishga alohida e'tibor qaratishlari maqsadga muvofiq. Yakunda ularning moliyaviy barqarorligini oshishiga va mustahkamlashishigi erishish mumkin bo'ladi. Qaysi bankning moliyaviy barqarorligi yuqori bo'lsa, o'sha bankning kreditlash salohiyati kengayib, rentabellik darajasi ham oshib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Egamberdiyev E. Mikroiqtisodiyot.Darslik. – T.: 2005., 256
2. Qobilov SH R. Iqtisodiyot nazariyasi. – T.: 2013.,78
3. Qosimova M.S., Ergashxodjayeva Sh.J. Marketing. O'quv qo'llanma. – T.: 2009 ., 236
4. Спицин И.О. Банковский маркетинг. – Тернополь: 2013.,126
5. Umarov A. Z., Asrarova M.,B. Objectives of the provision of financial stability of commercial banks. International Finance and Accounting 2017, vol.3
6. Sattarov O.B. Bank tizimi barqarorligini ta'minlash: nazariy va amaliy jihatlar. “Xalqaro moliya va hisob” ilmiy elektron jurnali. № 3 2018
7. Zakhirov, M. M. Capital efficiency (return on equity) in banks and risks. International Finance and Accounting 2017, vol.3
8. “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармони. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, 2017 й., 6-сон. www.lex.uz
9. www.cbu.uz Monetar siyosatning 2017-yilga mo'ljallangan asosiy yo'nalishlari

MOLIYAVIY HISOBOTLARNI TUZISHDA MOLIYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARIDAN FOYDALANISH

Mavlonov Nurbek Ixtiyor o'g'li
O'zbekiston Respublikasi bank moliya
akademiyasi tinglovchisi
Tel: 90 444-99-55

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobi tizimini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida transformatsiyalash hamda bu orqali jahon maydoniga aniq va ishonchli ma'lumotlar bilan kirish, MHXS talablari asosida moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotni tuzishning zaruriyati tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari, moliyaviy natijalar, milliy standartlar, transformatsiyalash.

Mamlakatimizda bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitida barcha sohalarda tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Har bir sohada bugungi globallashuv jarayonida sifatli va raqobatbardosh tizim yaratish bo'yicha amaliy ishlar davom etmoqda. O'zbekiston iqtisodiyotiga investitsiyalar jalb qilish uchun muayyan sharoit yaratish, jumladan, vatanimiz iqtisodiy sub'ektlari faoliyatining shaffofligi va aniqligiga erishish zarur. Bu masalani amalga oshirish moliyaviy hisobotlarning umumqabul qilingan jahon standartlarini – moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini qo'llash bilan bog'liq. Xususan, so'nggi yillarda respublikamizda buxgalteriya hisobi va hisobotini moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari (MHXS)ga muvofiqlashtirish bo'yicha qator samarali ishlar amalga oshirilmoqda va bugungi kunda ushbu ulkan ishlarning navbatdagi istiqbolli bosqichiga o'tildi desak bo'ladi.

Yurtimizda faoliyat yuritayotgan korxonalar va tashkilotlarning moliyaviy hisobotlarini MHXSga asosan transformatsiyalash jarayonini tashkil etish hamda huquqiy jihatdan mustahkamlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi qarori qabul qilindi. Ushbu qarorga ko'ra, 2021-yil 1-yanvardan boshlab aksiyadorlik jamiyatlari, tijorat banklari, yirik soliq to'lovchilar toifasiga kiruvchi korxonalar - MHXSga muvofiq moliyaviy hisobotlarini tayyorlashi hamda bu sohada mutaxassislarni tayyorlash masalalarini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish, bu orqali xorijiy investitsiyalarni jalb qilish¹ va boshqa masalalar bo'yicha vazifalar belgilab berilgan. Shuningdek, Moliya vazirligi tomonidan 2020-yil 12-oktabrda 92-sonli MHXS hujjatlarini davlat tiliga tarjima qilish va ularni ekspertizadan o'tkazishni tashkil qilish to'g'risida buyrug'iga binoan, 62 ta MHXS hujjatlari davlat tiliga tarjima qilindi.

Kapital bozorini rivojlantirish agentligi bu bo'yicha yangi talablarni tasdiqladi. Unga ko'ra, aksiyadorlik jamiyatlari 2021-yil 1-yanvardan boshlab, MHXS asosida buxgalteriya hisobi yuritilishini tashkil etadi va moliyaviy hisobotni shu asosda tayyorlaydi. 2021-yil yakuniga qadar hisobchilarni xalqaro sertifikatlash doirasida «MHXS bo'yicha moliyaviy hisobot» fanini muvaffaqiyatli topshirganligi to'g'risida hujjatga yoxud “CIPA”, “ASSA”, “SRA” va “DipIFR” sertifikatlaridan biriga ega kamida uch nafar mutaxassis miqdorida MHXSni sifatli qo'llash uchun yetarli bo'lgan buxgalteriya xizmati xodimlari bilan ta'minlashi lozim².

Iqtisodchi olimlar A.A.Karimov, M.Rahimov, I.Qo'ziyevlar MHXS ga o'tishning istiqbollari³, A.Z.Avloqulov moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy natijalar to'g'risidagi hisobotlarni yuritish to'g'risida izlanishlar olib borishgan.

Iqtisodchi Xudayberdiyeva N.M. O'zbekiston Respublikasida budjet hisobi va hisoboti tizimini rivojlantirishning zarurligi, davlat sektorida hisob va hisobot tizimini rivojlantirish bo'yicha xorij tajribasi, budjet hisobi va hisoboti tizimini takomillashtirishda xalqaro standartlar talablaridan foydalanish, mamlakatimizda xalqaro standartlarni moslashtirish asosida budjet hisobi va hisoboti tizimini takomillashtirish borasida o'rganishlar olib borgan.

Iqtisodiyotimizni yanada modernizatsiyalash jarayonida xalqaro sarmoyadorlar va kreditorlar, xalqaro moliya institutlari, xalqaro menejerlar va biznesda o'z faoliyatini amalga oshirayotgan vakillarni ishonchli va tezkor moliyaviy axborotlar bilan ta'minlash eng dolzarb masala sifatida

1 O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611 “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida” qarori.

2 Jo'latov N. Aksiyadorlik jamiyatlarida MHXS, Zarnews.uz 20.11.2020

3 A. Karimov, I. Qo'ziyev, M. Rahimov. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish: muammo va istiqbol “Xalqaro ilmiy moliya va hisob” jurnali. № 4, avgust, 2020 yil 3-bet.

qaralmoqda. Asosan hozirgi kunda moliyaviy hisobotdan foydalanuvchilar orasida investorlar muhim rol o'ynamoqda. Ularning asosiy maqsadi yanada ko'proq dividend va kapitallarni ko'paytirish orqali daromad olish hisoblanadi. Shu sababdan ham ular nafaqat mavjud vaziyat haqida ma'lumotni, balki tashkilotning kelajakda yuzaga kelishi mumkun bo'lgan imkoniyatlari va risklari haqida ham qiziqishadi. Moliyaviy hisobotning maqsadi ham amaliy jihatdan tashkilot uchun samarali bo'lgan va keng ko'lamli foydalanuvchilar uchun foydali bo'lgan moliyaviy holat, tashkilot faoliyatining natijalari to'g'risida ma'lumot berish hisoblanadi.

Shu munosabat bilan ham MHXS larini buxgalteriya hisobi milliy standartlariga transformatsiya qilish va buning asosida bu hisobotdan foydalanuvchilarga axborotdan foydalanishda qulayliklar yaratish maqsadida salmoqli ishlar amalga oshirilmoqda. Moliyaviy hisobotlar xalqaro standartlari talablariga muvofiq buxgalteriya hisobotlari shaklini o'zgartirishning umumiy ma'nosi O'zbekiston Respublikasi qoidalariga muvofiq tuzilgan hisobotlar bilan ularni MHXSga muvofiq tuzilgan hisobotlar deb e'tirof etish imkonini beruvchi tuzatishlarni amalga oshirishdan iborat.

Hozirgi kunda deyarli barcha mamlakatlar MHXS lardan foydalanib kelmoqda. Bu standartlar turli xil milliy hisob tizimiga ega bo'lgan mamlakatlarda qo'llanilishi sababli ular tarkibiy tuzilishi bo'yicha ham barcha uchun bir xil bo'lishi kerak. Xozirgi kunda xalqaro standartlar tarkibi bo'yicha uch qismdan iborat. Birinchi qism – kirish, ikkinchi qism – hisob obyektining tavsifi, uchinchi qism – buxgalteriya hisobi standarti (xulosasi) deb ataladi.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida tashkilotlar moliyaviy holat to'g'risidagi hisobot, jami daromadlar to'g'risidagi hisobot, pul oqimlari to'g'risidagi hisobot, xususiy kapital to'g'risidagi hisobotlarni tuzishi talab etiladi.

Xalqaro standartlar talablariga javob beradigan moliyaviy hisobot taqdim etish uchun tashkilot schetlar rejasi bo'yicha buxgalteriya hisoboti tuzatish kiritilgan barcha ma'lumotlarni MHXS bo'yicha taklif etilayotgan buxgalteriya hisobi schetlariga o'tkazish lozim. Bu qayta tasniflash quyidagi vazifalarni hal etishga imkon beradi: MHXSga muvofiq yuritiladigan buxgalteriya hisobi schetlari bo'yicha boshlang'ich saldoni hisobga olgan holda boshqa moliyaviy hisobot shakllantirish va buxgalteriya balansi tuzish, shuningdek, xalqaro standartlar talablariga muvofiq barcha zaruriy tahliliy axborotlar olish¹.

Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari - buxgalterlik standartlarini ishlab chiquvchi organlari hali tuzilmagan yoki standartlarni ishlab chiqishga resurslari yetarli bo'lmagan rivojlanayotgan mamlakatlar uchun ham juda foydalidir. Chunki moliyaviy hisobotlarni tashqi foydalanuvchilarga taqdim etishda moliyaviy hisobotlarni ishlab chiqish o'ziga yarasha xarajatlarni talab qiladi. Barcha uchun tushunarli va umumiy biznes tiliga ega bo'lgan xalqaro moliyaviy hisobot standartlaridan foydalanish esa albatta bu kabi muammolarning oldini olishga imkon beradi.

Mamlakatimizda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlarini joriy qilish bo'yicha to'plangan nazariy va amaliy ko'nikmalar hamda tahliliy ma'lumotlardan foydalanib quyidagi takliflarni keltirishimiz mumkin:

- avvalo, moliyaviy hisobotlar xalqaro standartlaridan foydalanish orqali moliyaviy tahlil ko'rsatkichlarini ma'lumotdan tashqi foydalanuvchilarga xususan, investorlarga yagona umumlashgan hisobotlarga ilova tarzida kiritib borish zarur. Bu orqali faoliyat rentabelligini aniq ko'ra olish imkoniyati yanada ortadi;

- ta'lim va amaliyot integratsiyasiga alohida e'tibor qaratish lozim. Negaki ushbu standartlar barcha mamlakatlarda asta sekinlik bilan joriy etilayotganligi sababli ushbu soha mutaxasislari sifatida talabalarni ayta olamiz. Ya'ni, bu kadrlarni MHXS bo'yicha yuqori bilim va malakaga ega bo'lib shakllanishi uchun tashkilotlarda stajirovkalarni tashkil etish maqsadga muvofiqdir;

- MHXS lardan foydalanish uchun faol fond va valuta bozori ham rivojlangan bo'lishi lozim. Aholida ushbu soha bo'yicha ko'nikmalarni rivojlantirish zarur. Bu orqali xorijiy investorlar sarmoya kiritishi uchun ishtiyoq paydo bo'lishiga erishishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimiz globallashuv sharoitida xalqaro hisob siyosatini yuritish va standartlarini qabul qilish bugungi kun talabi hisoblanadi. Zero hisob siyosati va shaffofligi har qanday axborot foydalanuvchiga tushunarli va ma'lumot taqdim etiluvchiga ya'ni potensial investorga malakali, moliyaviy qarorlar qabul qilish imkonini yaratadi. Bu orqali biz mamlakatimizga xorijiy investitsiyalar oqimini ko'paytirishga erishishimiz mumkun bo'ladi.

1 Muzrapova Sh.S. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi. “Tafakkur manzili” jurnali. Vol.16, no 3. 2022, 225-bet.

TIBBIYOT MUASSASALARIDA TOVAR-MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI

Mirzayev Ulug‘bek Ismatillo o‘g‘li
O‘zbekiston Respublikasi bank moliya
akademiyasi tinglovchisi
Tel: 94 244-33-53

Annotatsiya: Ushbu maqolada tibbiyot muassasalarining buxgalteriya hisobotlari hisobi va nazorati jarayonini tashkil etishning dolzarb masalalari hamda ilmiy va uslubiy jihatlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: tovar moddiy-zahiralar, materiallar, joriy qiymat, realizatsiya qilishning sof qiymati, daromadlar va xarajatlar.

Mamlakatimizda bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitida barcha sohalarda tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Har bir sohada bugungi globalashuv jarayonida sifatli va raqobatbardosh tizim yaratish bo‘yicha amaliy ishlar davom etmoqda. Sub’ektga tegishli bo‘lgan tovar-moddiy zaxiralari, shu jumladan, yo‘ldagi va qayta ishlashga berilgan, ishlanadigan, qayta ishlanadigan, ishlab chiqarish va boshqa xo‘jalik maqsadlari uchun ishlatiladigan mehnat buyumlari, xomashyo va materiallar, mehnat buyumlarining tarkibi, miqdori, harakati, ularni tayyorlash, sotib olish, qayta baholash jarayonlari to‘g‘risidagi ma‘lumotlarni umumlashtirishning tartib va qoidalari o‘rganiladi.

Boshqa yuridik yoki jismoniy shaxslardan xarid qilingan (olingan) va tashkilotning odatiy faoliyati davomida qo‘shimcha ishlov berishsiz sotish yoki qayta sotish uchun mo‘ljallangan tovarlar. Bunda uzoq muddatli aktivlar obyektlari (binolar, inshootlar, transport vositalari, mulkiy (mutlaq) huquqlar va boshqalar) ham keyinchalik sotish yoki qayta sotish maqsadida xarid qilingan hollarda tovar bo‘lib hisoblanishi mumkin.

I.N.Qo‘ziyev, SH.V.G‘aniyev, A.S.Ramazonovlarning ta’kidlashicha tovar-moddiy zahiralar - keyinchalik sotish maqsadida normal faoliyat yuritish jarayonida tutib turiladigan va ishlab chiqarish jarayonida mavjud bo‘lgan, shuningdek mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko‘rsatish jarayonida yoxud ma‘muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan moddiy aktivlardir.

Tovar-moddiy zahiralar xizmat qilish muddati bir yildan ortiq bo‘lmagan yoki bir operatsion tsikl mobaynida foydalaniladigan molmulklar, jumladan, qurilish – ta’mirlash materiallari, oziq-ovqat mahsulotlari, yoqilg‘i va yonilg‘ilar, ozuqa va yem-hashak, tara (idish)lar, qishloq xo‘jalik mahsulotlari va ishlab chiqarish buyumlari, o‘stiruvdagi va boquvdagi chorva mollari, o‘quv, ilmiy va boshqa maqsadlar uchun materiallar hamda laboratoriya sinovida bo‘lgan, uzoq vaqt foydalaniladigan materiallar, shartnoma asosida bajariladigan ilmiytadqiqot ishlari uchun maxsus asbob-uskunalar va boshqalar qiradi¹.

Tovar-moddiy zaxiralar aktiv sifatida tan olinadi, agar:

- tashkilotga aktiv bilan bog‘liq kelgusidagi iqtisodiy naf kelishiga ishonch mavjud bo‘lsa;
- aktiv qiymatini ishonchli baholash mumkin bo‘lsa;
- ularga bo‘lgan mulk huquqi o‘tsa.

Tovar-moddiy zaxiralar tashkilotning buxgalteriya balansiga quyidagilar natijasida kiritilishi lozim:

- mahsulot yetkazib berish (oldi-sotdi) shartnomasi bo‘yicha xarid qilish;
- bepul kelib tushish (hadya shartnomasi bo‘yicha);
- ayirboshlash;
- uzoq muddatli aktivlar tarkibidan o‘tkazish;
- ortiqcha (hisobga olinmagan) tovar-moddiy zaxiralarni aniqlash;
- ilgari berilgan tovar qarzining qaytarilishi yoki tovar qarzini olish;
- tashkilotning o‘zida tayyorlanishi;
- hisobot davri oxirida tugallanmagan ishlab chiqarish sifatida hisobga olinadigan ishlarni bajarish va xizmatlar ko‘rsatish;
- tovar-moddiy zaxiralarga bo‘lgan mulk huquqi olinishiga olib keladigan boshqa operatsiyalar va hodisalar.

Tovar-moddiy zahiralar - keyinchalik sotish maqsadida normal faoliyat yuritish jarayonida tutib

1 I.N.Qo‘ziyev, SH.V.G‘aniyev, A.S.Ramazonov. Byudjet hisobi va nazorati: Darslik /; - T.: «Nihol print» OK, 2022. 632 b.

turiladigan va ishlab chiqarish jarayonida mavjud bo'lgan, shuningdek mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish jarayonida yoxud ma'muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan moddiy aktivlardir.

Tovar-moddiy zaxiralar — faoliyat yuritish jarayonida keyinchalik sotish maqsadida saqlab turiladigan va ishlab chiqarish jarayonida bo'lgan, shuningdek, mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish jarayonida yoxud ma'muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan moddiy aktivlardir.

Tovar-moddiy zahiralari tashkilotlarda quyidagilar ko'rinishida bo'lishi mumkin:

a) mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish va xizmatlar ko'rsatish, ishlab chiqarishga xizmat ko'rsatish, ma'muriy ehtiyojlar va boshqa maqsadlar uchun mo'ljallangan xom ashyo va materiallar, xarid qilinadigan yarim tayyor mahsulotlar va butlovchi buyumlar, yoqilg'i, idish va idishbop materiallar, ehtiyot qismlar, inventar va xo'jalik anjomlari, boshqa materiallar zahiralari;

b) tashkilotda tayyorlangan tayyor mahsulot (ishlab chiqarish tsiklining pirovard natijasi - sotish uchun mo'ljallangan va qonun hujjatlari bilan belgilangan hollarda shartnomada yoki boshqa hujjatlarning talablarida nazarda tutilgan texnik va sifat tavsiflariga muvofiq keladigan ishlov berilishi (butlanishi) tugallangan aktiv);

c) boshqa yuridik yoki jismoniy shaxslardan xarid qilingan (olingan) va tashkilotning odatdagi faoliyati davomida qo'shimcha ishlov berishsiz sotish yoki qayta sotish uchun mo'ljallangan tovarlar. Bunda uzoq muddatli aktivlar obyektlari (binolar, inshootlar, transport vositalari, mulkiy (mutlaq) huquqlar va boshqalar) keyinchalik sotish yoki qayta sotish maqsadida xarid qilingan hollarda tovar bo'lib hisoblanishi mumkin.

Tovar-moddiy zaxiralarni xarid qilish bilan bog'liq bo'lgan va ularning tannarxiga boshqa xarajatlar ham kiritilishi mumkin.

Tovar-moddiy zaxiralari qabul qilingan sanadan so'ng ularni xarid qilish bo'yicha shartnoma shartlarini bajarish natijasida yuzaga kelgan (olingan) chegirmalar, tashkilotning moliyaviy natijalariga olib boriladi va sotib olingan tovar-moddiy zaxiralar qiymatini kamaytirmaydi.

Qo'shimcha tovar-moddiy zaxiralar bepul olinganda, agar tasdiqlovchi birlamchi hisob hujjatlari mavjud bo'lganda, sotib olingan tovar-moddiy zaxiralar qiymati barcha olingan tovar-moddiy zaxiralar miqdoriga (bepul olingan tovar-moddiy zaxiralarini ham hisobga olgan holda) taqsimlash orqali ularning tannarxi aniqlanadi.

Avval yetkazib berilgan tovar-moddiy zaxiralar hisobidan qo'shimcha tovar-moddiy zaxiralar bepul olinganda, mazkur bandda belgilangan tartibda hisoblab chiqarilgan qo'shimcha olingan tovar-moddiy zaxiralar tannarxi hisobot davrining moliyaviy natijalariga olib boriladi.

Tibbiyot muassasalarida tovar-moddiy zaxiralarni xarid qilish bilan bog'liq bo'lgan va ularning tannarxiga kiritiladigan xarajatlarga quyidagilar kiritiladi:

- bojxona bojlari va yig'implari;
- tovar-moddiy zaxiralarni xarid qilish bilan bog'liq bo'lgan soliq va yig'implar summalari (agar ular qoplanmasa (hisobga olishga qabul qilinmasa);
- tovar-moddiy zaxiralar ta'minotchi va vositachi tashkilotlar orqali xarid qilinganda ularga to'lanadigan to'lovlar (vositachilik haqi).

Axborot tizimidagi avtomatlashtirish bosqichi integratsiya bosqichiga o'tish uchun asos bo'lib xizmat qiladi va tashkilotga quyidagilarni amalga oshirishga imkon beradi:

- buxgalteriya hisobi siyosatini kuchaytirish (jarayonlarning me'yoriy meyorlarga muvofiqligini avtomatik nazorat qilish tufayli);
- operatsiyalarni avtomatlashtirish orqali ish samaradorligini oshirish (qo'l mehnati miqdorini kamaytirish va tahlil qilish);

mahsulotlarni chiqish hujjatlarini qabul qilishni avtomatlashtirish maqsadga muvofiq.

Tovar-moddiy zaxiralar — faoliyat yuritish jarayonida keyinchalik sotish maqsadida saqlab turiladigan va ishlab chiqarish jarayonida bo'lgan, shuningdek, mahsulot ishlab chiqarish, ishlarni bajarish yoki xizmatlar ko'rsatish jarayonida yoxud ma'muriy va ijtimoiy-madaniy vazifalarni amalga oshirish uchun foydalaniladigan moddiy aktivlardir.

O'zbekistonda iqtisodiy islohotlarni erkinlashtirish sharoitida sog'liqni saqlash iqtisodiyotining boshqa tarmoqlari qatorida barqaror rivojlantirilmoqda. Davlat sektori qatorida nodavlat sektorining rivojlanishiga keng yo'l ochmoqda, boshqarish va moliyalashning yangi tizimi joriy etilmoqda. Bu holat kelgusi tizim faoliyatini yanada takomillashtirishni taqozo etadi.

SOG'LIQNI SAQLASH MUASSASALARIDA TOVAR MODDIY ZAXIRALAR HISOBINI YURITISHNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI

Mirzayev Ulug'bek Ismatillo o'g'li
O'zbekiston Respublikasi bank moliya
akademiyasi tinglovchisi
Tel: 94 244-33-53

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasidagi sog'liqni saqlash muassasalarida tovar moddiy-zaxiralar hisobi yuritishni takomillashtirish bo'yicha olib borilayotgan amaliy ishlar yuzasidan fikr almashilgan. Bunda tibbiyot muassasalarining buxgalteriya hisobotlari hisobi va nazorati jarayonini tashkil etishning dolzarb masalalari hamda ilmiy va uslubiy jihatlarini yoritilgan.

Kalit so'zlar: tovar moddiy-zaxiralar, materiallar, joriy qiymat, realizatsiya qilishning sof qiymati, daromadlar va xarajatlar.

Mamlakatimizda aholiga ko'rsatiladigan tibbiy xizmatlar sifatini tubdan oshirishga, sog'liqni saqlash davlat tizimining kadrlar salohiyatini mustahkamlashga, tibbiyot muassasalarining resurslar salohiyatini yaxshilashga qaratilgan sog'liqni saqlashni isloh qilish bo'yicha kompleks chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda.

Respublikamizda sog'liqni saqlash tizimini moliyalashtirish hamda ajratilgan mablag'lardan maqsadli foydalanish jarayonining umumiy asoslari ishlab chiqilganiga qaramasdan bu sohada hali hal qilinishi zarur bo'lgan masalalar mavjud. Bu masalalarning hal etilishi o'z navbatida, sog'liqni saqlash tizimiga yo'naltirilayotgan mablag'larning samaradorligini oshirishga xizmat qiladi. Shuning uchun ham, jamiyatimiz rivojida muhim ahamiyat kasb etayotgan sog'liqni saqlash sohasini moliyalashtirishni isloh etishning strategiyalarini puxta ishlab chiqilishida taklif va tavsiyalar zarurligi mazkur mavzuning dolzarbligini bildiradi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.Mirziyoyevning 2019-yilda mamlakatimizni rivojlantirishning eng muhim ustuvor vazifalariga bag'shlangan Oliy Majlisga qilgan Murojaatnomasida “Budjet mablag'laridan samarali foydalanish tizimini yanada takomillashtirish zarurligi, budjet hisobidan mablag' ajratiladigan har qanday dastur yoki loyihaning sifat va miqdor ko'rsatkichlaridan iborat, natijaga yo'naltirilgan indikatorlari bo'lishi kerakligi ta'kidlab o'tildi.

Shu bilan birga budjet tizimida natijadorlikni ta'minlash, byudjet ijrosiga oid axborotlarning ochiqligi va oshkoraligiga erishish, mamlakatimiz rahbari ta'kidlaganlaridek, byudjet tizimida byudjet mablag'larining maqsadli va oqilona sarflanishi ustidan nazoratni yanada kuchaytirish zarur.

Budjet tizimida islohotlarni amalga oshirishda iqtisodiyotni erkinlashtirish va bozor munosabatlari talablari asosida yuz bergan va berayotgan tub o'zgarishlar, ularni miqdor jihatdan ifodalash va sifat jihatdan tavsiflash, nazorat va tahlil qilish hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilish uchun zarur bo'lgan axborotlar olishda asosan hisob tizimiga murojat qilinadi. Shu o'rinda alohida ta'kidlash lozimki, davlat budjetidan moliyalashtiriladigan byudjet tashkilotlarining hisob yuritish tizimi, moliyaviy hisobotlarni tayyorlash tartibi hamda nazorat tizimini bozor munosabatlari talablari asosida qayta ko'rib chiqish, rivojlantirish va takomillashtirib borish davlatimiz byudjet tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarning bosh maqsadidir. Respublikamiz byudjet tizimida amalga oshirilayotgan islohotlarda belgilangan ustuvor vazifalarni ro'yobga chiqarishda byudjet mablag'laridan yanada maqsadli va oqilona foydalanishni ta'minlash uchun byudjet tashkilotlarida tovar moddiy zahiralari hisobini takomillashtirish masalasini yaxlit holda o'rganishni talab etadi. Byudjet tashkilotlari o'z zimmasiga yuklatilgan vazifani bajarishda tovar moddiy zahiralarga extiyoj sezadi. Tovlar moddiy zahiralari tashkilotda joriy davrda foydalanilib, xarajatlar tarkibiga olib borish orqali hisobdan chiqariladi. Tashkilotlarning faoliyat turlariga qarab tovar moddiy zahiralarning turlari ham farq qiladi. Tovlar moddiy zahiralarni hisobga oluvchi schyotlarda tashkilotga tegishli bo'lgan va xizmat qilish muddati bir yildan ortiq bo'lmagan yoki bir operatsion tsikl mobaynida foydalaniladigan mol-mulklar, jumladan, qurilish – ta'mirlash materiallari, oziq-ovqat mahsulotlari, yoqilg'i va yonilg'ilar, ozuqa va em-hashak, tara (idish)lar, qishloq xo'jalik mahsulotlari va ishlab chiqarish buyumlari, o'stiruvdagi va boquvdagi chorva mollari, o'quv, ilmiy va boshqa maqsadlar uchun materiallar hamda laboratoriya sinovida bo'lgan, uzoq vaqt foydalaniladigan materiallar, shartnoma asosida bajariladigan ilmiy-tadqiqot ishlari

uchun maxsus asbob-uskunalar va boshqalar hisobga olinadi.

Tibbiyot muassasalarida tovar-moddiy zaxiralar:

Ishlarni bajarish va xizmatlar ko'rsatish, ma'muriy ehtiyojlar va boshqa maqsadlar uchun mo'ljallangan xomashyo va materiallar, xarid qilinadigan yarim tayyor mahsulotlar va butlovchi buyumlar, yoqilg'i, tara va tarabop materiallar, ehtiyot qismlar, inventar va xo'jalik jihozlari, boshqa materiallar zaxiralari;

Mexanizm qismlari, qurilmalar, buyumlarga tugallanmagan ishlov berilishi va ularning yig'ilishi hamda tugallanmagan texnologik jarayonlar ko'rinishida tugallanmagan ishlab chiqarish. Xizmatlar ko'rsatuvchi va ishlar bajaruvchi tashkilotlarda tugallanmagan ishlab chiqarishning qiymati sifatida qabul qilish-topshirish hujjatlari rasmiylashtirilmagan va tashkilot tomonidan tegishli daromad sifatida tan olinmagan tugallanmagan xizmatlar (ishlar) bo'yicha xarajatlardan tashkil topadi;

Tashkilotda tayyorlangan tayyor mahsulot (realizatsiya qilish uchun mo'ljallangan va shartnomada yoki qonunchilik hujjatlarida belgilangan hollarda boshqa hujjatlarning talablarida nazarda tutilgan texnik va sifat tavsiflariga muvofiq keladigan ishlov berilishi (butlanishi) tugallangan aktiv).

Budjet tashkilotlarida tovar moddiy zahiralari hisobini tashkil etishdan maqsad

– foydalanuvchilarni tashkilotdagi tovar moddiy zahiralari, ularning tarkibi, harakati va holati to'g'risidagi ishonchli axborotlar bilan ta'minlashdan iborat.

Tovar moddiy zahiralari hisobini tashkil etishda buxgalteriya hisobi oldiga quyidagi vazifalar qo'yiladi:

1. Moddiy aktivlarni qonunchilikda belgilangan tartibda tovar-moddiy zahiralari tarkibida aks ettirish;

2. Tovar moddiy zahiralarni kelib tushishi, ularni tashkilot hisobidan chiqarilishi, shuningdek, saqlanishi va maqsadli sarflanishi ustidan nazorat qilish;

3. Zahiralari va xarajatlarning belgilangan me'yorlarini kuzatib borish;

4. Belgilangan tartibda realizatsiya qilinishi lozim bo'lgan, foydalanilmaydigan tovar moddiy zahiralarni uz vaqtida aniqlash;

5. Tovar moddiy zahiralari xarakatini hujjatlarda tugri rasmiylashtirish hamda hisob registrlarida o'z vaqtida aks ettirilishini ta'minlash;

6. Tovar moddiy zahiralarni buxgalteriya hisobvaraqlarda holati va harakatini aksettirish;

7. Tovar moddiy zahiralari bo'yicha o'z vaqtida to'liq hamda aniq buxgalteriya axborotlarini shakllantirib berish.

Buxgalteriyada budjet mablag'lari yoki budjetdan tashqari mablag'lar hisobidan sotib olingan (tayyorlangan) tovar moddiy zahiralarning hisobi miqdor va summa ifodasida tovar moddiy zahiralarning nomi, sotib olinish (tayyorlanish) manbaalari va moddiy javobgar shaxslar bo'yicha 296-son shakldagi material qimmatliklarning miqdor-qiymat hisobi daftari (kartochkasi)da hamda M-44-son shakldagi material zahiralari bo'yicha aylanma qaydnomada yuritiladi. Omborlardagi tovar moddiy zahiralarning hisobi moddiy javobgar shaxs tomonidan M-17-son shakldagi materiallarni ombor hisobi daftarida faqat nomi, navi va miqdori bo'yicha yuritiladi. Byudjet tashkilotlarida tovar moddiy zahiralarni hisobdan chiqarish belgilangan tartibda amalga oshiriladi. Ma'lumki tovar moddiy zahiralari tashkilotning balansidan: sotish, beg'araz berish, saqlash muddati tugagach yaroqsizligi sababli, jismonan va ma'nan eskirganligi natijasida tugatish (yo'q qilish), kamomad, yo'qotish yoki shikastlanish (sinish, bo'linish) aniqlanishi, boshqa operatsiyalar va hodisalar natijasida hisobdan chiqariladi.

Tovar moddiy zahiralari tashkilotda joriy davrda foydalanilib, xarajatlar tarkibiga olib borish orqali hisobdan chiqariladi. Tashkilotlarning faoliyat turlariga qarab tovar moddiy zahiralarning turlari ham farq qiladi. Byudjet tashkilotlarida tovar moddiy zahiralari byudjet va byudjetdan tashqari mablag'lar hisobidan kirim qilinishi mumkin. Tovar moddiy zahiralarning kirim qilinish manbalari bo'yicha alohida hisobi yuritiladi. Byudjet tashkilotlarida tovar moddiy zahiralardan to'g'ri foydalanishni tashkil qilish muhim hisoblanadi. Chunki, tovar moddiy zahiralari faoliyat davomida doimo foydalanishda bo'ladigan aktivlar hisoblanadi.

Tovar moddiy zahiralari sotib olingan bahoda (yetkazib berish va boshqa qo'shimcha xarajatlarni ham hisobga olgan holda) yoki ular har xil narxlarda sotib olingan bo'lsa, o'rtacha bahoda hisobdan o'chiriladi. Tovar moddiy zahiralari va oziq-ovqat mahsulotlari belgilangan tartibda tasdiqlangan me'yorlar doirasida tashkilot rahbari (yoki uning o'rinbosari) tomonidan tasdiqlangan yuqoridagi

tegishli hujjatlarga muvofiq hisobdan chiqarilishi lozim.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, tovar-moddiy zaxiralarning chiqarilishi va joylashtirilishini, ularni inventarizatsiyani va zaxiralarni qayta baholashni qamrab olishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida tashkilotlarda tovar-moddiy zaxiralarini tizimli boshqarish imkoniyatini kengaytiradi.

NODAVLAT PENSIYA FONDLARINING XORIJ TAJRIBALARI TAHLILI

Murodullayeva Shohsanam Dilmurod qizi

O'zbekiston Respublikasi

Bank-moliya akademiyasi tinglovchisi

mamutovashohsanam@gmail.com

Annotatsiya: Bugungi kunda xorijiy mamlakatlar pensiya fondlari amaliyoti shuni ko'rsatmoqdaki, dunyo mamlakatlari aholisining demografik o'zgarishi, iqtisodiyotning rivojlanishi sari aholining turmush tarzi yaxshilanishi natijasida ularning o'rtacha umr ko'rish yoshining oshib borayotganligi va mehnat faoliyati bilan band bo'lgan aholiga nisbatan pensionerlar ulushining oshib borayotganligi natijasida pensiya fondlarini moliyaviy ta'minlashda yuzaga kelayotgan muammolar avlodlar birdamligiga asoslangan pensiya tizimidan jamg'arib boriladigan nodavlat pensiya fondlarini tashkil qilish va ularning moliyaviy daromadlarini oshirishda jamg'arma mablag'larini investitsion faoliyatini shakllantirish va ularni samarali boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqishni taqazo qilmoqda.

Kalit so'zlar: pensiya, pensiya ta'minoti, nodavlat pensiya, xususiy investitsiya fondlari, sug'urta tashkilotlari, pensiya rejasi, jamg'arib boriladigan pensiya.

Har bir mamlakatdagi pensiya ta'minoti tashkiliy, moliyaviy va boshqa jihatlari bilan bir-biridan farqlanadi. Lekin, ularning birlashtirib boruvchi jihat sifatida pensiya ta'minotining “uch pog'onali” tizimga asoslanishini ko'rsatib o'tishimiz mumkin. Pensiya ta'minoti tizimiga davlat, nodavlat va xususiy (ishlab chiqarish va korporativ) pensiya fondlari va sug'urta institutlari kiradi. Bu shakldagi tizim qator rivojlana mamlakatlarda qabul qilingan bo'lib muntazam takomillashtirib borilmoqda. Odatda, davlatning pensiya ta'minoti tizimi butun mamlakat aholisining yoki uning alohida qatlamlarini qamrab oladi¹.

Nodavlat pensiya fondlari tijorat tashkilotlari hisoblanadi ularning faoliyat sohasi cheklangan miqdordagi qatnashuvchilar bilan bog'liq. Ko'pincha ushbu rolni yirik korxonalar kompaniyalar va korporatsiyalarning mehnat kollektivlari profsoyuzlar bajaradilar. Uchinchi element sifatida esa individual yoki fuqorolar guruhlarining pensiya taminotlari bilan shug'ullanuvchi xususiy investitsiya fondlari, sug'urta tashkilotlarini keltirish mumkin. Jahonda rivojlangan va rivojlanayotgan davlatlar pensiya tizimlarini organib chiqish orqali barcha davlatlar pensiya ta'minoti tizimida o'ziga yarasha kamchilik va muammolari borligini ko'ramiz. Chunki rivojlanganlik darajasini bildiruvchi ko'rsatkichlar orasida aholining o'rtacha umr ko'rish yoshi ham bor.

Bilamizki bugungi kunda ko'pchilik davlatlarda pensionerlar sonining oshib borish tendensiyasini ko'rishimiz mumkin, bu esa ushbu sohadagi yuzaga keladigan muammolarning biri deya ayta olamiz, quyidagi jadvalda keksalarning mehnatga layoqatli yoshdagilarga nisbati keltirilgan(1-jadval).

1-jadval

Keksalarning mehnatga layoqatli yoshdagilarga nisbati: prognoz,2020-2050²

Yillar	Davlatlar	2020	2050
	Chili	19.7	44.6
	Finlandiya	40.1	51.4
	Yaponiya	52.0	80.7
	Turkiya	15.2	37.0
	Ispaniya	32.8	78.4
	Niderlandiya	34.3	53.3

1 Андреева Е. А. (2014) Корпоративное обеспечение в пенсионной системе России. URLhttp://conf.sfu-kras.ru/sites/pdf/d01/s32/s32_001.pdf

2 OECD (2021), Pensions at a Glance 2021: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/ca401ebd-en>. P-173.

Xalqaro pensiya nazariyasida “pensiya rejasi” (ba’zan pensiya sxemasi deb ham yuritiladi) tushunchasi asosiy o’rinni egallaydi. Pensiya rejalarini, o’z nomiga monand ravishda, ishchilarni mehnat faoliyatini yakunlagandan so’ng doimiy pul ta’minoti bilan ta’minlash uchun ulardan va ularni yollagan xo’jalik yurituvchi sub’ektlardan olingan pensiya badallaridan tashkil topgan aktivlarni rejali boshqarishni anglatadi. Pensiya rejalarini dunyodagi eng katta kapitalni o’zida jamlagan moliyaviy tizim hisoblanib, ularni boshqarishda moliyaviy menejerlar o’ziga xos mas’uliyat oladilar¹.

Shu nuqtai nazardan, pensiya fondlari va pensiya rejalarini (sxemalari) ham ish beruvchi, ham ishchi uchun jozibadordir. Chunki, pensiya rejalarini taklif etuvchi kompaniyalar yuqori malakali ishchilarni yollash va ularni o’zida saqlab qolish imkoniyatiga egalar. Buning sababi esa oddiy: har qanday ishchi yuqori darajadagi pensiya o’tkazmalarini taklif etuvchi firmalarni qidiradi. Pensiya rejalarini orqali kelgusida olinishi va’da etilgan daromadlar ishchilar uchun kelajakda o’z nafaqasini ta’minlash maqsadida tashkil etiladigan shaxsiy jamg’armalarning o’rnini bosa oladi.

Pensiya rejalarining 3 asosiy turi farqlanadi: o’zgarmas ta’minotli pensiya rejalarini, davlat ijtimoiy himoya rejalarini va jamg’arib boriladigan pensiya rejalarini. Ular bir-birlaridan aktivlarni boshqarish riski va mukofoti, investitsion portfelning ijro etilishidagi riskning ish beruvchi, ishchi yoki soliq to’lovchiga o’tishiga qarab farqlanadi. O’zgarmas ta’minotli pensiya rejalarini nafaqaxo’rlar uchun o’zgarmas daromadni kafolatlaydi va ayni paytda ish beruvchi uchun riskli bo’lishi mumkin. Boshqacha aytganda, nafaqaxo’rlarga kafolatlangan va o’zgarmas daromadni taklif etish bilan birga barcha investitsion riskni o’z gardaniga oladi. Davlat ijtimoiy ximoya rejalarini muayyan mamlakatda muqaddam ish bilan band bo’lgan fuqarolarni, ularning davlat yoki xususiy sektorda mehnat qilganliklaridan qat’i nazar, pensiya daromatlari bilan ta’minlaydi. Bu turdagi daromatlarni olish uchun fuqaro belgilab qo’yilgan eng kam ish stajiga ega bo’lishi va davlat ijtimoiy ximoya rejasiga badal to’lab borgan bo’lishi kerak. Ijtimoiy ximoya ta’minoti ancha moslashuvchan bo’lib, unda ishchilar ish beruvchilar sonidan qat’i nazar, o’z badallarini jamlab borish xuquqiga egalar. Ba’zi ishchilar, ayniksa davlat tashkilotlari ishchilari, ish beruvchining xam, ishchining xam belgilangan pensiya badallarini to’lab bormasligi uchun bunday ta’minotni olmaydilar².

Endi jamg’arib boriladigan pensiya rejalarini (sxemalari)ning xorijda qanday amal qilishi bilan tanishib chiqsak. Bunday turdagi rejaga ko’ra, ish beruvchi o’zining xar bir ishchisi uchun o’zgarmas miqdorda va doimiy tartibda o’tkazmalar o’tkazib boradi.

Rivojlangan mamlakatlar tajribalari asosida O’zbekiston Respublikasi pensiya ta’minoti tizimining investitsion faoliyatini rivojlantirish uchun quyidagi vazifalarni amalga oshirish lozim deb hisoblaymiz:

1. Mamlakatimiz pensiya ta’minoti tizimining institusional asoslarini tubdan islox qilish;
2. Jamg’arib boriladigan va xususiy pensiya fondlarini tashkil etishning xuquqiy asoslarini ishlab chiqish va amaliyotga joriy qilish;
3. Pensiya jamg’armasi mablag’larining daromadlilikini oshirish orqali pensiya ta’minoti tizimiga sug’urta badali qamrovini kengaytirish va ixtiyoriy sug’urta badali to’lovini rag’batlantirish mexanizmlarini takomillashtirish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati:

1. Андреева Е. А. (2014) Корпоративное обеспечение в пенсионной системе России. URL http://conf.sfu-kras.ru/sites/pdf/d01/s32/s32_001.pdf
2. OECD (2021), Pensions at a Glance 2021: OECD and G20 Indicators, OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/ca401ebd-en>. P-173.
3. Воейкова (2017) Развитие системы корпоративного пенсионного страхования на предприятии. Journal of Economy and Business, vol.11. p 27-31.
4. Белобабченко М.К. (2015) Условия стимулирования развития в России корпоративной пенсионной системы. Журнал российского права. № 8. —с. 35-39.

1 Воейкова (2017) Развитие системы корпоративного пенсионного страхования на предприятии. Journal of Economy and Business, vol.11. p 27-31.

2 Белобабченко М.К. (2015) Условия стимулирования развития в России корпоративной пенсионной системы. Журнал российского права. № 8. —с. 35-39.

BUDJETI TIZIMIDA HISOB-KITOBLAR TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

Norbekov Temurbek Shuhrat o'g'li
O'zbekiston Respublikasi bank moliya
akademiyasi tinglovchisi
Tel: 94 537-84-04

Annotatsiya: Ushbu maqolada mamlakatimizda daromadlarni budjetlararo oqilona taqsimlash yo'llari, xususan soliqlarni budjetlararo taqsimlash va budjet daromadlarini maqsadli tarsfertlar shaklida taqsimlash yo'llari yoritilgan. Budjet tizimi budjetlari ijrosi hisobi va nazorati jarayonini tashkil etishning dolzarb masalalari hamda ilmiy va uslubiy jihatlari ko'rib chiqilgan.

Kalit so'zlar: budjet, budjetlararo munosabat, budjet taqchilligi, dotatsiya, davlat xaridlari, daromadlar va xarajatar smetasi.

Mamlakatimizda bugungi globallashuv jarayonida davlat budjet siyosatida olib borilayotgan islohotlar budjet tashkilotlarini budjetdan moliyalashtirishni qisqartirish uchun olib borilayotgan tadbirlar, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari ahamiyatining yuqori ekanligini ko'rsatib bermoqda. Bu borada qabul qilinayotgan me'yoriy-huquqiy asoslar olib borilayotgan ishlar buning yaqqol dalilidir. Har bir sohada bugungi shiddat bilan rivoj topib borayotgan integratsiyalashuv jarayonida sifatli va raqobatbardosh tizim yaratish bo'yicha amaliy ishlar davom etmoqda.

Respublikamizda amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlarning yangi bosqichida milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish va makroiqtisodiy barqarorlikni yanada mustahkamlash maqsadida davlat moliyasi tizimini mazmun va sifat jihatdan zamon talablari asosida takomillashtirish zarurati kelib chiqmoqda. Mahalliy byudjetlar mahalliy hokimliklarni o'z vazifalarini amalga oshirishda moliyaviy dastak hisoblanib, ularning moliyaviy mustaqilligi ushbu hududlarni rivojlantirishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Hududlarni rivojlantirish borasida fikr yurita turib, O'zbekiston Respublikasi Prezidenti SH.M.Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Hududlarni barqaror ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishni moliyalashtirish uchun mahalliy budjetlarning mablag'lari yetarli emas".

Budjet hisobi davlat budjeti ijrosining buxgalteriya hisobidir. Budjet hisobi davlat budjeti ijrosi bilan bog'liq bo'lgan hamma operatsiyalarni qamrab oladi va mazkur ijro jarayonida budjetning holatini tavsiflashni ta'minlaydi. Budjet hisobi orqali xalq xo'jaligi hamma tarmoqlarining davlat budjeti bilan o'zaro aloqasi aks ettiriladi. Buxgalteriya hisobi vositasida bank muassasalaridagi hisobvaraqlarda budjetning pul mablag'lari, daromadlari va xarajatlari, hisob-kitoblardagi mablag'lar, budjet ijrosi jarayonida tashkil qilinadigan fondlar va zaxiralar hamda budjet tashkilotlarining moddiy qiymatliklari aks ettiriladi. Budjetning daromadlari, xarajatlari va pul mablag'lari, budjet ijrosi jarayonida ularning harakati hamda budjetdan moliyalashtiriluvchi tashkilotlarning moddiy qiymatliklari budjet hisobining bevosita obyektlari hisoblanadi.

Budjet tashkilotlarida har bir olib borilayotgan munosabat yoki operatsiya jarayonida ma'lum bir maqsad yoki vazifa yotishi sir emas. Huddi shu kabi hududlararo munosabatlarning ham maqsadi va ushbu maqsadlardan kelib chiqqan vazifalari mavjuddir. Moliya organlari, g'aznachilik va uning hududiy bo'limlarida budjet ssudalari hisobini tashkil etishdan ko'zlangan asosiy maqsad foydalanuvchiga budjet ssudalari bo'yicha asoslangan buxgalteriya axborotlarini shakllantirib berishdan iboratdir.

Respublikamizda markaziy darajada budjetlararo munosabatlar tizimi nisbatan barqarorlashtirilgan bo'lsa-da, mahalliy darajadagi budjetlararo munosabatlar tizimida echimini kutayotgan muammolar mavjuddir. Ayniqsa nisbatan iqtisodiy salohiyati yuqori bo'lgan hududlarimizda, manzilli budjet transfertlariga ehtiyojmand tuman va shaharlarimizning mavjudligi ushbu sohada islohotlarni tizimli ravishda kuchaytirishni talab qilmoqda.

Davlat budjeti ijrosi jarayonida alohida budjetlar bilan hisob-kitob munosabatlari vujudga kelishi mumkin. Bunday o'zaro hisob-kitoblar vujudga kelishi asosida har bir ma'muriy-hududiy bo'linmaning budjeti daromadlar va xarajatlar balans tarzida tashkil topishi yotadi. Barcha xarajatlar rejalashtirilgan daromadlar bilan qoplanadi. Shuning uchun, budjet tasdiqlangandan so'ng, qo'shimcha xarajatlar yuklansa, ulami ta'minlash uchun mablag' ham berilishi kerak

1 Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruza, 2017 yil 14 yanvar. - Toshkent: O'zbekiston, 2017. - 104b.

bo‘ladi. Daromad beruvchi manbalar kamayganda ulami qoplash uchun mablag‘lar olinishi kerak bo‘ladi. Tasdiqlangan budjetda ko‘zda tutilmagan daromadlarning manbalari paydo bo‘lganda qo‘shimcha hisoblangan daromad summasi yuqori budjetga berilishi kerak bo‘ladi¹”.

Budjetlar o‘rtasidagi o‘zaro hisob-kitoblarga summalarni o‘tkazish uchun asos bo‘lib, O‘zbekiston Respublikasi qonunlari, Prezident farmonlari, O‘zbekiston Respublikasi hukumatining qarorlari va farmoyishlaridan hamda budjetga o‘zgartirishlar kiritish huquqi berilgan hokimiyatlar va boshqa organlarning qarorlaridan kelib chiqadigan o‘zgartirishlarga tegishli hududiy moliya organlari tomonidan tuzilgan ma‘lumotnoma-bildirishnomalar xizmat qiladi.

Budjetlar o‘rtasidagi hisob-kitoblarga o‘tkazish kerak bo‘lgan summalarni aniqlash va ularni qaytarish muddatlarini belgilash hisob-kitobda qatnashayotgan yuqori moliya organi tomonidan amalga oshiriladi. Yuqori budjet oldida o‘zaro hisob-kitoblar bo‘yicha qarzlarni yuzaga kelish holatida, yuqori budjetlar navbatdagi oyning birinchi sanasiga, o‘zaro hisob-kitoblar bo‘yicha mavjud qarz summalarini quyi budjetning hisobvaraqlaridan so‘zsiz tartibda qaytarib olishlari mumkin.

Budjet tizimi quyidagi prinsiplarga asoslanadi:

- budjet tizimining yagonaligi;
- budjet tizimining O‘zbekiston Respublikasi ma‘muriy-hududiy tuzilishiga muvofiqligi;
- budjet tizimi budjetlarining balansliligi va o‘zaro bog‘liqligi;
- budjet tizimi budjetlari daromadlarini prognoz qilish va xarajatlarini rejalashtirish.
- budjet tizimi budjetlari mablag‘laridan foydalanishning aniq yo‘naltirilganligi va maqsadlilik xususiyati;

- budjet tizimi budjetlarining mustaqilligi;

Budjet hisobi va nazoratini yuritishdan maqsad foydalanuvchilarga budjet ijrosi jarayoni bo‘yicha to‘liq hamda aniq buxgalteriya va moliyaviy axborotlarni shakllantirib berishdan iborat.

Budjet tasdiqlangandan so‘ng davlat va mahalliy soliqlar va daromadlar to‘g‘risida, ma‘muriy-hududiy bo‘linishdagi, korxonalar, tashkilotlar va xo‘jalik birlashmalarining bo‘ysunishdagi o‘zgarishlar, turli xildagi bo‘ysunishdagi qurilish obyektlari o‘rtasida kapital qo‘yilmalar limitlarini qaytadan taqsimlashdagi o‘zgarishlar bo‘yicha qabul qilingan yangi qonunlar, O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining qarorlari, O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining farmonlari, O‘zbekiston Respublikasi Hukumatining qarorlari qabul qilinishi natijasida alohida olingan budjetlarga o‘zgartirishlar kiritilgan hollarda budjet ijrosi jarayonida yuzaga keladigan budjetlar o‘rtasida o‘zaro hisob-kitoblar bo‘yicha muomalalar amalga oshiriladi.

Mahalliy budjetlar daromadlarini shakllantirishda bir budjetdan boshqa budjetga muayyan maqsadda yoki maqsadni ko‘rsatmagan holda mablag‘larning o‘tkazilishini o‘zida ifodalovchi budjetlararo transfertlar muhim ahamiyatga ega. Demak, budjetlararo transfertlardan foydalanish budjetni tartibga solishning asosiy maqsadi bo‘lgan mahalliy budjetlar daromadlari va xarajatlari o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlashga qaratilgan.

Mazkur tezis orqali shuni xulosa qilib keltirish mumkinki, budjet tashkilotlarining qarzlari bo‘yicha amalga oshiriladigan hisob-kitoblari umumiy budjet tizimining borligini ta‘minlaydi. Yuqorida keltirib o‘tilgan fikrlar, mulohazalar orqali budjet tizimida qarzlari va o‘zaro hisob-kitoblar hisobini takomillashtirish bo‘yicha amalga oshirilayotgan ishlar ko‘rib chiqildi. Ko‘rinib turibdiki daromadlar va xarajatlar o‘rtasidagi uzilishlar budjet tashkilotlarida ko‘p kuzatilishi mumkin bo‘lgan jarayondir. Bu esa o‘z navbatida budjet tashkilotlarining bir me‘yorda ushlab turilishi, ularning barqarorligi ta‘minlash uchun budjetlararo munosabatlarning yuzaga kelishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik - har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma‘ruza, 2017 yil 14 yanvar. - Toshkent: O‘zbekiston, 2017. - 104b.

2. I.N.Qo‘ziyev, SH.V.G‘aniyev, A.S.Ramazonov. Byudjet hisobi va nazorati: Darslik /; - T.: «Nihol print» OK, 2022. 632 b.

3. M . Ostonaqulov. Budjet hisobi. - T.: «Talqin», 2008. -4 2 4 bet.

1 M . Ostonaqulov. Budjet hisobi. - T.: «Talqin», 2008. -4 2 4 bet.

AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA MOLİYAVIY HISOBOTNING XALQARO STANDARTLARINI JORIY ETISH

Sotimov Fazliddin Qahramon o'g'li
O'zbekiston Respublikasi bank moliya
akademiyasi tinglovchisi
Tel: 93 677-35-15

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekistonda moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlariga o'tish masalalari, xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 24-fevraldagi “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar” to'g'risidagi PQ-4611-sonli qarori asosida moliyaviy hisobotlarni tizish tartibi, uning amaliyotda qo'llanilishi va moliyaviy hisobotlarning xalqaro standartlariga o'tishdagi muammolar va ularni bartaraf etish yo'llarining amaliy tahlili keltirilgan.

Kalit so'zlar: Aksiyadorlik jamiyati, moliyaviy hisobot, moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari, xalqaro bozor, investitsiya.

Mamlakatimizda bugungi raqamli iqtisodiyot sharoitida barcha sohalarda tub islohotlar amalga oshirilmoqda. Har bir sohada bugungi globallashuv jarayonida sifatli va raqobatbardosh tizim yaratish bo'yicha amaliy ishlar davom etmoqda.

Prezidentimizning 2020-yil 24-fevraldagi “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”¹gi qarori MHXSga o'tishning yangi bosqichini boshlab berdi. Mazkur qaror bilan 2021-yildan boshlab MHXSga o'tishi kerak bo'lgan tashkilotlar ro'yxati tasdiqlandi va shu ro'yxatda belgilangan tashkilotlarning buxgalteriya xizmati bo'limida MHXS ko'nikmasiga ega bo'lgan kamida uchta sertifikatlangan mutaxassis bo'lishi lozimligi ko'rsatib o'tildi.

Xalqaro standartlarga o'tishning keng ko'lamli va sifatli ijrosida kadrlar masalasi asosiy masala hisoblanadi. Shunday ekan, biznes subyektlarining xalqaro biznes tillashuvda o'z nomidan axborotlar oqimini barcha uchun tushunarli hamda aniq shakllarda ochib berishga qodir bo'lgan buxgalteriya hisobi, audit sohasining professional mahoratli, shaxsiy tajribalar va intuitsiyalarda aldanmaydigan kadrlarni tayyorlash ustuvor vazifa bo'lmog'i lozimdir.

Tahlillar natijasida shuni ko'rishimiz mumkinki, MHXSga o'tishning asosiy muammolari sifatida quyidagilarni belgilash mumkin:

birinchi, davlat sektorida buxgalteriya hisoboti tushunchasi va uni MHXS qoidalari va tamoyillari asosida shakllantirishdagi muammolar mavjudligi;

ikkinchi, O'zbekiston Respublikasi jahon iqtisodiyotning jadal rivojlanayotgan qismi sifatida xorijiy investorlar uchun tushunarli bo'lgan yuqori sifatli moliyaviy hisobotlarga muhtojligi;

uchinchi, amaldagi BHMSga muvofiq tuzilgan moliyaviy hisobotlar ba'zi jihatlari bo'yicha chet ellik foydalanuvchilar uchun tushunarsiz bo'lib qoldi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining «Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi 2020-yil 24-fevraldagi PQ-4611 qarori yurtimizda hisob siyosatida yangi sahifa ochildi.

Qarorga muvofiq 2021-yil 1-yanvardan MHXS asosida buxgalteriya hisobi yuritilishini tashkil etadi:

- aksiyadorlik jamiyatlari;
- tijorat banklari;
- sug'urta tashkilotlari;
- yirik soliq to'lovchilar toifasiga kiritilgan yuridik shaxslar.

Shu bilan birga, aksiyadorlik jamiyatlari har yili hisobchilarning malakasini talab etiladigan darajada oshirishi, MHXS asosida tuzilgan moliyaviy hisobotning tegishli sertifikatga ega bo'lgan mutaxassis tomonidan imzolanishi, sertifikatlangan xodimlar mehnatini munosib rag'batlantirish tizimini joriy etishi lozim.

MHXSni tatbiq etish bo'yicha Yevropa davlatlarining tajribasini o'rganish va ushbu jarayondagi muammolar va istiqbollarni adolatli baholash O'zbekistondagi kompaniyalarning MHXSga

1 SH.Mirziyoyev, 24.02.2020 yildagi PQ-4611-son

muvofig buxgalteriya hisobini yuritish va moliyaviy hisobot tuzish jarayoniga o'tish davrida katta imkoniyat hisoblanadi.

MHXSga o'tishning jahon tajribasiga asoslanib, quyidagi ijobiy jihatlarni kuzatish mumkin:

Birinchidan, axborot shaffofligini oshirish – shaffoflik xususiyati sifatli moliyaviy axborot va xalqaro darajada qiyoslanuvchanlikni ta'minlaydi. Buning natijasida investorlar va boshqa bozor qatnashchilari asoslangan iqtisodiy qarorlar qabul qilish imkoniyatiga ega bo'ladi.

Ikkinchidan, hisobdorlik oshishi – bu xususiyat investorlar va kompaniya boshqaruvchilari o'rtasidagi moliyaviy axborot yetishmovchiligini kamaytiradi. Natijada investorlar o'z sarmoyalarining samarali boshqaruvi bo'yicha to'laqonli axborotga ega bo'ladi.

Uchinchidan, iqtisodiy samaradorlik oshishi – yagona moliyaviy tildagi hisobotlarni tahlil qilish asosida, investorlar kapitalni xalqaro miqyosda yo'naltirish va risklarni kamaytirish imkoniyatlariga ega bo'ladi.

To'rtinchidan, bozor likvidligi yaxshilanishi va kapital sarfining pasayishi – moliyaviy axborotlarning batafsil yoritilishi va xalqaro darajada qiyoslanuvchanlik bozor likvidligini oshiradi va kompaniyalar uchun milliy va xorijiy kapital jalb etish sarflarini kamaytiradi.

Beshinchidan, kapital bozorlarining rivojlanishi va qimmatli qog'ozlar bozorlarida savdolar ko'lamining kengayishi – bo'sh kapital mablag'laridan samarali foydalanish va iqtisodiyotning turli sohalar zarur kapital bilan ta'minlanishi, kapital bozorlarining rivojlanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Qolaversa, qimmatli qog'ozlar bozorining muayyan mamlakat ichida shakllanishi va savdolar ko'payishi iqtisodiy rivojlanishning jadallashtirish omili hisoblanadi. Bunda MHXS asosidagi hisobot ma'lumotlari kapital bozor ishtirokchilari uchun asosiy va ishonchli axborot manbasi bo'lib xizmat qiladi.

Oltinchidan, xorijiy investitsiyalarning milliy bozorga kirib kelishi va investorlarni himoya qilishning takomillashishi – milliy iqtisodiyotning rivojlanishi va raqobatbardoshligi, avvalambor, xorijiy investitsiyalarni jalb etish zaruriyatini yuzaga keltiradi. Buning uchun milliy bozorda xorijiy investorlarga ijobiy investitsiya muhiti yaratilishi hamda investorlar huquqlari himoyalangan bo'lishi lozim. MHXSning kapital bozor qatnashchilari tomonidan qabul qilinishi va unga muvofiq tuzilgan moliyaviy hisobotlar ochiq e'lon qilinishi ushbu jarayonlarni tezroq amalga oshirish imkoniyatini beradi.

Yettinchidan, moliyaviy tahlilchilar prognozlaridagi aniqlik – moliyaviy axborotning sifati va qiyosiylikni ta'minlaydigan muhit moliyaviy tahlilchilar faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va prognozlash tahlillari sifatini oshiradi. Ushbu tahlillar kapitalning samarali boshqaruvi va kelgusida kapital jalb etilishi yoki taqsimlanishi bo'yicha to'g'ri iqtisodiy qarorlar qabul qilinishiga xizmat qiladi¹.

Kapital bozorini rivojlantirish agentligi bu bo'yicha yangi talablarni tasdiqladi. Unga ko'ra, aksiyadorlik jamiyatlari 2021 yil 1 yanvardan boshlab, MHXS asosida buxgalteriya hisobi yuritilishini tashkil etadi va moliyaviy hisobotni shu asosda tayyorlaydi. 2021 yil yakuniga qadar hisobchilarni xalqaro sertifikatlash doirasida «MHXS bo'yicha moliyaviy hisobot» fanini muvaffaqiyatli topshirganligi to'g'risida hujjatga yoxud “CIPA”, “ASSA”, “SRA” va “DipIFR” sertifikatlaridan biriga ega kamida uch nafar mutaxassis miqdorida MHXSni sifatli qo'llash uchun yetarli bo'lgan buxgalteriya xizmati xodimlari bilan ta'minlashi lozim.

Bundan tashqari, aksiyadorlik jamiyatlari har yili hisobchilarning malakasini talab etiladigan darajada oshirishi, MHXS asosida tuzilgan moliyaviy hisobotning tegishli sertifikatga ega bo'lgan mutaxassis tomonidan imzolanishi, sertifikatlangan xodimlar mehnatini munosib rag'batlantirish tizimini joriy etishi lozim.

MHXSga o'tish va MHXSni belgilangan tashkilotlar tomonidan muvaffaqiyatli tatbiq etish nafaqat kompaniya istiqbolini ta'minlaydi, balki butun iqtisodiyot tarmoqlari rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Buni amalga oshirish uchun oldimizda turgan vazifalar va qiyinchiliklarni samarali va belgilangan muddatlarda hal etilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, MHXSga o'tish va MHXSni belgilangan tashkilotlar tomonidan muvaffaqiyatli tatbiq etish nafaqat kompaniya istiqbolini ta'minlaydi, balki butun iqtisodiyot tarmoqlari rivojlanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Buni amalga oshirish uchun oldimizda turgan vazifalar va qiyinchiliklarni samarali va belgilangan muddatlarda hal etilishi lozim.

1 H. Irgashev, “O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishi: yangicha yondashuv va imkoniyatlar” uza.uz 30.11.2020

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. SH.Mirziyoyev, PQ-4611-son “Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida” 24.02.2020.
2. H. Irgashev, “O'zbekistonda moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tishi: yangicha yondashuv va imkoniyatlar” uza.uz 30.11.2020
3. Muzrapova Sh, Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari asosida moliyaviy hisobotlarni tuzish tartibi, Tafakkur manzili, 2020.
4. Karimov A, Qo'ziyev I, Rahimov M Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari, Xalq so'zi, 2020.

BUDJETI IJROSI TO'G'RISIDAGI HISOBOTLARNING SAMARADORLIGINI TAKOMILLASHTIRISH

Tursunboyev Tohir G'ofur o'g'li

O'zbekiston Respublikasi bank

moliya akademiyasi tinglovchisi

Tel: 93 571-15-11

Annotatsiya: Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasidagi budjet hisobi va axborotini takomillashtirish bo'yicha olib borilayotgan amaliy ishlar yuzasidan fikr almashilgan. Budjet tizimi budjetlari ijrosi hisobi va nazorati jarayonini tashkil etishning dolzarb masalalari hamda ilmiy va uslubiy jihatlari yoritilgan.

Kalit so'zlar: budjet, budjet ssudasi, budjet taqchilligi, dotatsiya, davlat xaridlari, daromadlar va xarajatar smetasi.

Mamlakatimizda bugungi globallashuv jarayonida davlat budjet siyosatida olib borilayotgan islohotlar budjet tashkilotlarini budjetdan moliyalashtirishni qisqartirish uchun olib borilayotgan tadbirlar, budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari jamg'armalari ahamiyatining yuqori ekanligini ko'rsatib bermoqda. Bu borada qabul qilinayotgan me'yoriy-huquqiy asoslar olib borilayotgan ishlar buning yaqqol dalilidir.

Davlat budjetining barpo etilganligi, budjet tizimi faoliyatini ta'minlashda budjet loyihasini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro etish, uning ijro etilishini nazorat qilish, ijrosi haqidagi hisobotni tayyorlash va tasdiqlash, shuningdek davlat budjeti tuzilmasiga kiruvchi budjetlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning qonun hujjatlariga muvofiq tartibga solinishiga tegishli bo'lgan davlat hokimiyat va mahalliy o'z-o'zini boshqarish organlari hamda budjet jarayoni ishtirokchilarining faoliyati samarali tashkil qilinganligi budjet jarayoni munosabatlarini ta'minlab berdi.

So'nggi yillarda iqtisodiyotni isloh qilishning asosiy ustuvor yo'nalishlari bo'yicha chora-tadbirlarning amalga oshirilishi ijtimoiy soha tarmoqlarini rivojlantirishga va aholi turmush darajasining asosiy ko'rsatkichlarini yaxshilashga ijobiy ta'sir ko'rsatdi.

Budjet ijrosi jarayonida Davlat budjeti mablag'lari va budjet tashkilotlarining budjetdan tashqari mablag'lari shakllanishi hamda sarflanishini uzluksiz hisobga olish, ularni hujjatlashtirish va axborotlarni tizimli shakllantirish uchun budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi tashkil etilgan. Budjet mablag'laridan oqilona va samarali foydalanish, budjet taqchilligini oldini olish dolzarb masalalardan biri sanaladi. “Albatta, Davlat budjeti o'lchovsiz emas, mablag'larni qattiq tejash, belgilangan maqsad uchun va oqilona ishlatishni ta'minlash zarur. Bu – hammaga ravshan va rad etib bo'lmaydigan haqiqat”¹- deydi Prezident Sh.M.Mirziyoyev o'z nutqlarida. Shuningdek, budjet tashkiloti qonunchilikka muvofiq budjetdan tashqari mablag'lar yuzasidan tashkil bo'lish manbalari va foydalanish yo'nalishlari ko'rsatilgan holda budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha smetalar doirasida xarajatlarni amalga oshiradi. Oxirgi yillarda davlat moliyasini isloh qilish loyihasini amalga oshirish doirasida so'nggi natijaga yo'naltirilgan budjetlashtirish tamoyillarining joriy qilinishi, budjetining g'azna ijrosiga o'tilishi, o'rta muddatli budjet istiqbollarini belgilash siyosatining ilgari surilishi, davlat hamda budjet siyosatidagi boshqa o'zgarishlarning amalga oshirilishi budjet tashkilotlarida o'z xarajatlarini aniqlash va smetalarni ishlab chiqish, budjetdan tashqari mablag'larni safarbar qilish tartiblarini takomillashtirishni talab etmoqda.

Budjet mablag'larini sarflanishini to'g'ri rejalashtirish, undan samarali foydalanish mamlakatimiz ijtimoiy, iqtisodiy hamda siyosiy ahvoriga bevosita ta'sir ko'rsatib bu budjet tizimi hamda jarayonini qayta ko'rib chiqish ahamiyatini oshiradi. Avvalambor, budjet jarayoniga ta'rif beradigan bo'lsak, “Budjet jarayoni- davlat budjetini tuzish, ko'rib chiqish, qabul qilish va ijro etish, uning ijrosini nazorat qilish, ijrosi haqidagi hisobotni tayyorlash va tasdiqlash, shuningdek davlat budjeti tuzilmasiga kiruvchi budjetlar o'rtasidagi o'zaro munosabatlarning qonun hujjatlarini

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. M. Mirziyoyevning mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy iqtisodiy rivojlantirishining asosiy yakunlari va 2017 yilga no'ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim yo'nalishlariga bag'ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma'ruzasi.16.01.2017.

bilan tartibga solingan jarayon¹”. Budjet jarayonining mazmuni mamlakatning davlat va budjet tuzilishi, tegishli organlar va yuridik shaxslarning budjet huquqlari bilan belgilanadi hamda budjet jarayonining mazmunini belgilashda budjetni tuzish tartibi, uning normativ-huquqiy va tashkiliy asosi, mamlakat budjetini tuzishning nazariy va metodologik masalalari muhim rol o'ynaydi.

Malikov T.S., Haydarov N.H.ning ta'kidlashicha: Budjet jarayoni, odatda, budjet faoliyatining quyidagi to'rt bosqichini o'z ichiga oladi:

- budjet loyihasini tuzish (ishlab chiqish, yaratish);
- budjetni ko'rib chiqish (muhojama qilish) va tasdiqlash;
- budjetni ijro etish;
- budjetning ijrosi to'g'risidagi hisobotni tayyorlash va uni tasdiqlash.

Budjet jarayonining davomiyligi yuqoridagi to'rt bosqichning barchasidan iborat bo'lib, odatda, uch yilga yaqin davom etadi. Buning bir yilga yaqini budjet loyihasini ishlab chiqish (yaratish, tuzish), uni muhojama qilish (ko'rib chiqish) va tasdiqlash (qabul qilish)ga, bir kalendar yili (1 yanvardan 31 dekabrgacha) budjetni ijro etishga (budjet davri) va sakkiz oyga yaqini budjetning ijrosi to'g'risidagi hisobotni tayyorlashga va uni tasdiqlashga to'g'ri keladi.

Budjet jarayonini tashkil qilishda quyidagi tamoyillarga rioya qilinadi:

1. Yagonalik-yagona huquqiy baza, yagona budjet tasnifi, O'zbekiston Respublikasi davlat budjeti va hududlar budjetlarini tuzishda statistik axborot tuzish uchun zarur bo'lgan budjet hujjatlari yagonaligi;

2. Har bir qonun chiqaruvchi va ijroiya hokimiyati organi budjet jarayonining mustaqilligi-o'z daromadlari manbalari va ulardan foydalanish yo'nalishlarini belgilash huquqi bilan ta'minlanadi;

3. Balans usuli-jami budjetlarning daromadlari va xarajatlari o'rtasida, shuningdek, moddiy va moliyaviy ko'rsatkichlar o'rtasida to'g'ri nisbatlarni belgilashni nazarda tutadi².

Budjet ijrosi davomida davlat ishlab chiqarishni intensivlashtirish va samaradorligini oshirish hisobidan resurslarning oshishidan, mablag'larni sarflashda iqtisod rejimiga rioya qilinishidan, solikli daromadlarning to'liq jalb qilinishidan manfaatdordir.

Budjet tashkilotlari faoliyati xarajatlari budjet mablag'lari hisobiga moliyalanadi. Shu bilan birgalikda budjetdan tashqari mablag'lar manbalari bo'yicha shakllantiriladi. Budjet tashkilotlari xarajatlari smeta doirasida xarajatlar iqtisodiy tasnifi bo'yicha byudjet va byudjetdan tashqari mablag'lar hisobiga amalga oshiriladi.

Budjet tashkilotlarining moliyaviy aktivlari ya'ni pul mablag'lari g'aznachilik va uning hududiy bo'limlarida ochilgan shaxsiy hisobvaraqlarda budjet va budjetdan tashqari mablag'lar bo'yicha alohida yuritiladi. Budjet tashkilotlari nomoliyaviy aktivlariga asosiy vositalar, nomoddiy aktivlar, tovar moddiy zahiralari, material qiymatliklar va boshqalar kiradi. Daromadlar va xarajatlar smetalari ijrosi jarayonida nomoliyaviy aktivlar hisobi belgilangan tartibda yuritiladi.

Budjet tashkilotlari smetalari ijrosi jarayonida belgilangan vazifani bajarish bo'yicha jismoniy va yuridik shaxslar bilan hisoblashuvlarni amalga oshiradi va ular bo'yicha majburiyatlar yuzaga keladi.

Mazkur tezis orqali shuni xulosa qilib keltirish mumkinki, O'zbekiston Respublikasida iqtisodiyotning ko'plab soha va tarmoqlarida keng qamrovli iqtisodiy islohatlar olib borilayotgan va ularning natijalari iqtisodiy ko'rsatkichlarga o'zining ta'sirini ko'rsatayotgan bir davrda davlat budjeti qonunchiligini mustahkamlab va takomillashtirib borish davlat moliyasi tizimining isloh qilishning asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lib hisoblanadi. Budjet tizimida pul mablag'larini nazorat qilish borasida amaliy ishlar davom etmoqda va budjet tashkilotlarida buxgalteriya hisobi faoliyatini tubdan isloh qilish orqali yanada yuqori sifatli moliyaviy hisobotlarni tuzishga, shuningdek, davlat sektori faoliyatini natijalarini baholashga katta imkoniyat yaratadi, axborotlarni shaffofligini oshiradi, budjetga moliyaviy hisob va statistik hisobotlarni yuqori darajada integratsiyalashuvini ta'minlaydi, axborotlarni ishonchligi va to'liqligini oshishi hisobiga davlat aktivlarini samarali boshqarish imkonini beradi.

1 O'zbekiston Respublikasi Budjet Kodeksi. O'zbekiston Respublikasi qonuni. O'RQ-360-son. 26.12.2013. O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2013 y. №52-I-son

2 Malikov T.S., Haydarov N.H. Budjet: tizimi, tuzilmasi, jarayoni. O'quv qo'llanma “IQTISOD MOLIIYa”, 2008, 84 b

IQTISODIYOTNI INNOVATSIYALASHUVI SHAROITIDA INVISTITSİYALARNING TUTGAN O‘RNI

Arziqulova Maftuna Abdug‘aniyevna,
Qashqadaryo viloyat, Ko‘kdala tumani
79-maktabning geografiya va iqtisodiy
bilim asoslari fani o‘qituvchisi

Annotatsiya

Iqtisodiyot barqaror rivojlanishi va innovatsiyalarga moyilligini oshirish uchun investitsiyalarning ahamiyati juda yuqori hisoblanadi. Mamlakatdagi investitsion muhitning jozibadorligi quyida keltiriladigan indikslarning rivojlanganlik darajasiga bog‘liq. Umuman olganda, mintaqalar raqobatbardoshligining umumiy indeksi to‘rtta quyidagi indekslar yig‘indisiga teng:

- Raqobatbardoshlik indeksi;
- Infratuzilmaning rivojlanish indeksi;
- Innovatsiyalar indeksi;
- Investitsion jozibadorlik indeksi.

Ushbu indekslar taraqqiy etishi iqtisodiyotning innovatsiyalashuviga xizmat qiladi

Kalit so‘zlar: investitsiya, indeks, innovatsion iqtisodiyot, infratuzilma, strategiya, investitsion siyosat, tendensiya, raqobatbardoshlik

Kirish: Rivojlangan mamlakatlarda to‘plangan boy tajribalar, amalga oshirilgan islohotlar, qabul qilingan qarorlar va chora-tadbirlarning tub mohiyatini o‘rganish, yutuq va kamchiliklarini ilmiy jihatdan tanqidiy tahlil qilish milliy iqtisodiyotimizning taraqqiyoti uchun har tomonlama dastak vazifasini o‘taydi. Binobarin, xalqaro maydonda mavjud bo‘lgan boy tajribalar, zamonaviy tendensiyalar yildan-yilga takomillashib, o‘zgarib bormoqda. Xususan, investitsiyalar jalb etish, ularni eksport qilish, investorlarning manfaatlarini himoya qilish, innovatsion faollik va raqobatbardoshlikni oshirish bilan bog‘liq masalalar shular jumlasiga kiradi.

Mutaxassislar fikricha, innovatsion iqtisodiyotning raqobatbardoshligi, birinchi navbatda ularning geografik joylashuvi va resurslarning mavjudligiga bog‘liq.

Mavzuning dolzarbligi: Mintaqalarning raqobatbardoshligi ko‘p jihatdan nisbiy afzalliklar ya‘ni, birinchidan, tabiiy boyliklarga “Neft-gaz, rangli metallar, paxta va boshqalar”, ikkinchidan, mintaqa rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solishning samaradorligiga, uchinchidan, fan, texnika va texnologiyalarning rivojlanganligi innovatsion salohiyatdan foydalanish darajasi va boshqa omillar bilan tavsiflanadi. Umuman olganda, mintaqalar raqobatbardoshligining umumiy indeksi to‘rtta quyidagi indekslar yig‘indisiga teng:

- Raqobatbardoshlik indeksi;
- Infratuzilmaning rivojlanish indeksi;
- Innovatsiyalar indeksi;
- Investitsion jozibadorlik indeksi.

Mintaqalarning raqobatbardoshlik indeksi quyidagi ko‘rsatkichlar orqali hisoblanadi: aholi jon boshiga ishlab chiqarilgan yalpi mintaqaviy maxsulot; mintaqada sanoat, qishloq xo‘jaligi va xizmatlar sohasining rivojlanish darajasi; tovar ayrboshlash xajmi; ishsizlik darajasi va boshqalar.

Infratuzilmaning rivojlanish indeksini aniqlashda temiryo‘l va avtomobil yo‘llarining zichligi, telefon tarmog‘ining rivojlanish darajasi, aholi jon boshiga uyali aloqalar soni va boshqalar hisobga olinadi.

Innovatsiyalar indeksi – tadqiqotlar soni, innovatsion g‘oyalar, loyihalar, ishlanmalar, texnologiyalar, talabalar, stajer-tadqiqotchi izlanuvchilar, katta ilmiy xodimlar-izlanuvchilar, mustaqil tadqiqotchilar soni va boshqa indikatorlardan iborat.

Mintaqalar investitsiya bozori quyidagi muhim vazifalarni bajaradi:

- yuridik shaxslarning bo‘sh pul mablag‘larini va aholining jamg‘armalarini mintaqalar investitsiya bozori orqali to‘liq harakatga keltirib mintaqalarning real iqtisodiyotiga jalb qilish;
- alohida hududlar iqtisodiyotining investitsion muhiti va undagi iqtisodiyot sub‘ektlari sifat darajasini oshirish;
- investitsiyalar vositasida tadbirkorlik faoliyatining amalga oshirish va boshqa ijobiy omillarga erishish.

Mintaqalarda investitsion jarayonlarni davlat tomonidan tartibga solish, avvalo, mamlakat ichidagi jamg'arish manbalarini faollashtirish va xorijiy kapitalni keng jalb qilishga yo'naltirilishi lozim. Investitsiya faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish tamoyillari doimiy tavsifga ega emas, ular mamlakat iqtisodiyoti rivojlanishining u yoki bu bosqichi va mo'ljallanayotgan qayta o'zgarishlarga bog'liq holda almashib turadilar. Innovatsion siyosatning huquqiy va me'yoriy-qonuniy asoslarida innovatsion siyosatning konseptual asoslari – maqsad, vazifalari, yo'nalishlari, ustuvor tomonlari, tamoyillari, amalga oshirish strategiyalari ko'rsatib beriladi. Zamonaviy davlat innovatsiya siyosati innovatsiya subyektlarini, kichik va o'rta innovatsion biznesni qo'llab-quvvatlash, intellektual mulkni himoya qilish, innovatsiya sohasidagi tashqi faoliyatda milliy manfaatlar himoya qilinishini ta'minlashga qaratiladi. Shuning uchun innovatsiya siyosatini ishlab chiqishda quyidagi jihatlar hisobga olinishi zarur bo'ladi:

1. innovatsion siyosatning maqsad, vazifalari, yo'nalishlari, tamoyillari, strategiyasi va boshqalar;
2. innovatsion siyosatning amalga oshirish mexanizmi, ya'ni, amalga oshirish vositalari va dastaklari;
3. innovatsion siyosatning subyekti va obykti, ularning tavsifi, markaziy va hududiy tuzilmalari; innovatsion siyosatning muddatlari va resurslari, kafolatlari.

Xulosa: Mamlakatimiz mintaqalarning raqobatbaroshligi, birinchi navbatda ularning geografik joylashuvi va resurslarning mavjudligiga bog'liq. Mintaqalarning raqobatbardoshligi ko'p jixatdan nisbiy afzalliklar ya'ni, birinchidan, tabiiy boyliklarga “Neft-gaz, rangli metallar, paxta va boshqalar”, ikkinchidan, mintqa rivojlanishini davlat tomonidan tartibga solishning samaradorligiga, uchinchidan, fan, texnika va texnologiyalarning rivojlanganligi innovatsion salohiyatdan foydalanish darajasi va boshqa omillar bilan tavsiflanadi.

Viloyatning turli mintaqalariga investitsiyalarni jalb qilish va bozor infratuzilmasining rivojlanish darajasi, mineral xomashyo resurslarining mavjudligi va qishloq xo'jaligi xomashyosini ishlab chiqish hajmiga bog'liq. Faqatgina mintaqaning tabiiy-iqtisodiy, demografik, ekologik va boshqa shart-sharoitlarini har tomonlama hisobga olinadigan xorijiy kapitalni jalb qilishdan kutilayotgan samarani olish mumkin.

Viloyatda qulay investitsiyaviy, shu jumladan, ishbilarmonlik muhiti yaratilganligiga qaramasdan, xorijiy investitsiyalarni jalb etishda hududlar o'rtasida nomutanosibliklar va muayyan kamchiliklar mavjud. Bular viloyat mintaqalari va hududlarining ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish darajasidagi, shu jumladan, zaruriy ishlab chiqarish, bozor va ijtimoiy infratuzilma bilan ta'minlashdagi farqlarning mavjudligi bilan izohlanadi. Shuningdek, hududlarda investitsiya loyihalari tashabbuskorlarining yetarli darajada bilimga ega emasligi, iqtisodiy-tahliliy ishlarning yetarli darajada olib borilmasligi, salohiyatli mahalliy investorlarni aniqlash ishlaridagi sustkashlik, zamonaviy ma'lumot bazasidan unumli foydalanmaslik, imtiyozli xorijiy kredit liniyalari va xorijiy investitsiya loyihalari to'g'risidagi ma'lumotlarni mahalliy tadbirkorlarga o'z vaqtida etkazib bermasligi xorijiy investitsiyalarni jalb qilish borasidagi kamchiliklar hisoblanadi. Ishlab chiqarishni modernizatsiyalash, texnik va texnologik yangilash, diversifikatsiya qilish, sanoat kooperatsiyasi asosida tayyor mahsulotlar, butlovchi buyumlar va materiallar ishlab chiqarishni mahalliy lashtirish dasturining amalga oshirilishi ham muhim ahamiyat kasb etmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining ««2022–2026 yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida»gi Farmoni O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2022 y.
2. Shodmonov Sh.Sh., G'ofurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik. - T.: «Iqtisod-moliya», 2010. - 728 bet.
3. Дуброва Т.А. Прогнозирование социально-экономических процессов. Статистические методы и модели: учеб. пособие / Т.А. Дуброва. – М.: Маркет ДС, 2007. – 192 с.
4. www.economy.uz
5. www.libruary.com

ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИННОВАЦИЯ, ФАН ВА ТАЪЛИМ 9-ҚИСМ

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 28.02.2023

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000